

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Studijní program Studium humanitní vzdělanosti

Mezigenerační vztahy:
Dopisy prarodičům, dopisy vnoučatům
Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Doc. MUDr. I. Holmerová, Ph.D.

Konzultant:

Mgr. J. Matyášová

Autor:

M. Matanelli

Praha 2021

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem. Všechny použité prameny a literatura byly řádně ocitovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 29. července 2021

.....

Děkuji mnohokrát doc. MUDr. Ivě Holmerové, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, cenné rady, připomínky a ochotu, Mgr. Vladimíře Dostálové za věnovaný čas, velmi přínosné konzultace, trpělivost a lidský přístup, a Mgr. Juditě Matyášové za téma práce a pomoc při shánění respondentů. Dále děkuji vstřícnému vedení všech spolupracujících škol, pedagogům a v neposlední řadě i respondentům, kteří věnovali našemu výzkumu svůj čas v nelehké době distanční výuky.

OBSAH

ABSTRAKT

ÚVOD A CÍLE PRÁCE

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Charakteristika fází života cílových skupin

1.1 Pojetí S. Freuda

1.2 Pojetí C. G. Junga

1.3 Pojetí E. H. Eriksona

1.4 Pojetí J. Marcij

2. Charakteristika generace

3. Generační soužití

4. Mezigenerační solidarita

5. Postoje a Ageismus

5.1 Postoje, stereotypy, přesvědčení, hodnoty

5.2 Pojem *Ageismus*

6. Aspekty určující postoje respondentů k prarodičům a jejich vzájemný vztah

7. Proč se zabývat vztahem pubescentních vnoučat a prarodičů?

II. EMPIRICKÁ ČÁST

8. Metodologie

9. Respondenti

10. Techniky sběru dat

11. Analýza dat

12. Etické aspekty výzkumu

13. Výsledky výzkumu

14. Porovnání s výsledky dalších českých studií

15. Diskuze

16. Limity výzkumu

17. Závěr

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PŘÍLOHY

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce je zaměřena na vztah vnoučat na pomezí pubescence a adolescence k jejich prarodičům. V teoretické části jsou vymezeny základní pojmy k problematice mezigeneračních vztahů a konfliktů. Cílem empirické části práce je zjistit, jaký vztah mají žáci 9. tříd základních škol ke svým prarodičům, a to pomocí kvalitativního výzkumného designu. Jako výzkumný nástroj byla zvolena strukturovaná úvaha s předem zadanými 4 otevřenými otázkami.

KLÍČOVÁ SLOVA

mezigenerační vztahy, vztah vnouče-prarodič, mezigenerační konflikty, pubescence, adolescence

TITLE

Intergenerational relationships: letters to grandchildren, letters to grandparents

ABSTRACT

This bachelor thesis is focused on relationships of grandchildren on the verge of puberty and adolescence with their grandparents. Basic terms of intergenerational relationships and conflicts are defined in theoretical part of this thesis. The aim of empirical part of this thesis is to determine the relationships between 9th grade elementary school pupils and their grandparents, using qualitative research design. As a research tool structured reflexion with 4 open questions was chosen.

KEYWORDS

intergenerational relationships, grandchild-grandparent relationship, intergenerational conflicts, puberty, adolescence

ÚVOD A CÍLE PRÁCE:

Má bakalářská práce s názvem „*Mezigenerační vztahy: dopisy prarodičům, dopisy vnoučatům*“ se zaměřuje na vztah žáků devátých tříd základních škol (tj. průměrně ve věku 15 let) na přelomu pubescence a adolescence k jejich prarodičům.

Cílem mé bakalářské práce je zachytit vztah mladší generace k prarodičům a přispět k vzájemnému mezigeneračnímu pochopení a porozumění.

Námětově navazuje na mezinárodní projekt „*Dopis vnoučeti*“ neziskové organizace SenSen (viz také <https://www.sensen.cz/dopis-vnouceti>) uskutečněný v České republice v roce 2018. Tento projekt zkoumal vztah seniorů k mladistvým, jejich pocity, přání, vzkazy, životní rady, příběhy a ponaučení, které by rádi prostřednictvím „dopisů“ předali reálným či imaginárním vnoučatům. Má bakalářská práce by měla představovat opačný úhel pohledu, tedy „*dopis prarodičům*“.

Má bakalářská práce spadá do oblasti sociální, vývojové a osobnostní psychologie s přesahem do sociologie. Teoretická část bakalářské práce je věnována vymezení pojmů, které přibližují problematiku mezigeneračních vztahů a konfliktů. Cílem empirické části práce je zjistit, jak žáci devátých tříd vnímají své prarodiče – co se jim na prarodičích líbí, co jim naopak vadí, v čem by si přáli, aby se prarodiče změnili, co by prarodičům rádi sdělili do očí, ale nemají na to odvalu atd. V práci byl užit kvalitativní výzkumný design. Sběr dat byl uskutečněn pomocí strukturované úvahy pro respondenty se 4 zadanými otázkami, data z úvah byla následně zpracována pomocí obsahové analýzy. Závěr práce je věnován diskuzi nad výsledky výzkumné části a porovnání těchto výsledků s výsledky ostatních českých studií na obdobné téma.

I TEORETICKÁ ČÁST

1. Charakteristika fází života cílových skupin:

Žáci devátých tříd ZŠ i jejich prarodiče procházejí odlišnými fázemi svého života, a budou se tak nutně lišit i ve svých potřebách a cílech. V této kapitole přiblížím vývojové etapy žáků – respondentů empirické části mé bakalářské práce, které lze zařadit do etap pubescence a adolescence, a jejich prarodičů, jež lze zařadit do etap pozdní dospělosti a stáří.

Žáci devátých tříd (průměrně ve věku 15 let) se nacházejí mezi dvěma vývojovými etapami – *pubescencí* a *adolescencí*. Souhrnně se jedná o přechodová období mezi dětstvím a dospělostí, lze je vymezit cca 12 až 19 roky života (vymezení u jednotlivých autorů se liší, zde vycházím z vymezení Langmeiera a Krejčířové z roku 2006).

Vágnerová (2008) popisuje začátek *pubescence* jako velmi individuální, dochází k němu většinou mezi 11. až 13. rokem a končí mezi 14. až 15. rokem života. Vyznačuje se výraznými biologickými, psychickými a sociálními změnami, dosažením pohlavní zralosti a postupným získáváním nezávislosti na rodině. Pod vlivem hormonů dochází k růstovému spurtu, vývoji sekundárních pohlavních znaků, nástupu menarché a polucí, masturbaci a zájmu o sexualitu.

Podle Atkinsonové (2012) je pro pubescenty z psychologického hlediska typická emoční labilita, impulzivita, vztahovačnost, vnitřní zmatek a nejistota, problémy se sebepřijetím a pocity méněcennosti. Pubescence je obdobím revolty vůči autoritám dospělých – cítí se jimi nepochopeni a nerespektováni. Pro mnohé jedince je pubescence časem, kdy poprvé vyzkoušejí alkohol a jiné návykové látky, pod vlivem skupiny vrstevníků se také mohou uchýlovat k protizákonnému chování. Mladiství se ve snaze vybudovat vlastní identitu a získat určitou míru nezávislosti odcizují svým rodičům, častěji mezi nimi dochází ke sporům a hádkám. Ke konci období pubescence dochází ke zdokonalení abstraktního myšlení, mladiství pocítují nutnost sdílet své myšlenky s okolím, zároveň však nejsou otevřeni jiným názorům a nejsou přístupni kritice. Objevuje se též první zamilovanost a touha po intimním vztahu s druhým člověkem (Langmeier, Krejčířová, 2006).

V adolescenci se poté četnost sporů s rodiči snižuje a jejich vztah se stává klidnějším a rovnoprávnějším. Vzájemný vztah ve velké míře závisí i na přístupu rodičů k mladistvým – autoritativní rodiče, kteří jsou vstřícní a chápaví, ale trvají na dodržování jasně daných pravidel, mají příznivější vliv na psychický vývoj svých dětí než rodiče s autoritářským přístupem, kteří pedantsky lpí na dodržování pravidel a v jednání se svými potomky nejsou příliš vlídní a otevření (Atkinsonová, 2012).

Vágnerová (2008) definuje *Adolescenci* jako období mezi zhruba 16–20 lety života, kdy se mladiství snaží začlenit do společenství dospělých a osamostatnit se, ale chybí jim k tomu potřebné zkušenosti. Proces růstu je u mladistvých zmíněného věku ukončen, jedinci jsou zcela pohlavně zralí a schopni reprodukce. Jejich identita je v tomto období již víceméně ustálená, nicméně nadále hledají vlastní místo ve společnosti, revidují vlastní žebříček hodnot, postojů a cílů, přichází nejistota ohledně budoucnosti (studia, pracovního uplatnění...). Navazují již hlubší přátelské a intimní vztahy s důrazem na jejich kvalitu, porozumění a společné cíle, mají také snahu vytvářet stabilnější partnerské vztahy, do nichž musejí více investovat.

Prarodiče žáků se nacházejí v životních etapách *pozdní dospělosti až stáří*. Držíme-li se Jandourkova (2001) vymezení generace 25-30 lety, pak by se prarodiče s 15letými vnoučaty pohybovali ve věku zhruba 65-75 let.

Pozdní dospělost Thorová (2015) vymezuje 50-70 lety života. Z fyziologických změn jsou pro toto období nejvýraznějšími např. zpomalování metabolismu se současným zvyšováním rizika diabetu II. stupně, snížení schopnosti termoregulace, změny v kvalitě a textuře kůže, vlasů, zubů a nehtů, oslabení smyslových receptorů, snížení výkonnosti orgánů, pokles tvorby hormonů, degenerativní změny v pohybovém ústrojí a vyšší náchylnost k nemocem.

V období pozdní dospělosti se objevuje tzv. krize pozdního či třetího věku – fyzických sil a zdraví ubývá, často je nutné pečovat o imobilní rodiče, dlouholetá manželství získávají stereotypní ubíjející charakter, objevuje se „syndrom prázdného hnízda“ po odchodu dospělých potomků z domu. Pro mnohé jedince se tak jedná o stresující etapu života, pro jiné (zejména po odchodu do důchodu) o období klidu, kdy získávají dostatek času věnovat se vlastním zálibám a koníčkům. Lidé v etapě pozdní dospělosti rekapituluji svůj život, uvažují o tom, zda byl naplněný, zda dosáhli vlastních cílů a přemýšlejí o smyslu života i mimo kontext, než je jejich vlastní osobnost. Spolu se stále čtenější konfrontací se smrtí rodinných příslušníků a blízkých se zvyšuje i nátlak na vyrovnání se s vlastní smrtelností. Společenský kontakt s okolím, přáteli a zejména se svými vnoučaty přináší pocit naplnění a životní spokojenosti. Podle Thorové (2015) *„Péče o vnoučata patří k projevům generativity (odklonu od egoismu a zájem o druhé) a je znakem zralé dospělosti. Prarodičovství poskytuje vnoučatům další citové vazby, nové podněty a nezřídka i materiální výhody. Rodiče ocení zkušenosti prarodičů s vlastním rodičovstvím a pomoc s péčí o děti. Prarodiče získávají smysluplnou aktivitu, silnou emoční vazbu a společenský kontakt, který je nejlepší prevencí vůči sociální izolaci stárnoucího člověka.“*

Období *stáří* je možné definovat několika způsoby. Thorová (2015) definuje toto období dle chronologického věku, za počátek stáří považuje věk od 60 či 65 let, v některých méně rozvinutých zemích se přitom hranice posouvá už na 50 let. Z hlediska biologického věku lze za počátek stáří považovat období, kdy dochází ke zdatnému poklesu fyzických sil, kognitivních schopností, autonomie a celkové výkonnosti – toto období je individuální a není vždy zcela shodné s chronologickým věkem. Z hlediska změn v sociálních rolích je počátek stáří stanoven odchodem do důchodu a ukončením aktivního rodičovství.

Z osobnostního hlediska si dle Jiráskové (2005) člověk do tohoto období přináší hodnoty z předchozích životních etap, pozitivní i negativní zkušenosti ze socializace s okolím, pocity ohledně významných fází svého života a ponaučení z různých způsobů, jimiž řešil nejrůznější životní krize a problémy.

Proces stárnutí se řídí jak genetickými dispozicemi, tak životním stylem jedinců. Zdravý životní styl – pohybová aktivita, správné stravovací návyky, sociální kontakt s okolím a vyvarování se návykovým látkám – působí jako prevence vzniku některých onemocnění a prodlužují život o několik let. V důsledku dalšího poklesu imunity jsou jedinci stále náchylnější ke vzniku nemocí, objevuje se pro stáří charakteristická polymorbidita (současný výskyt více nemocí), dochází k dalšímu poklesu výkonnosti až selhávání orgánů, omezení hybnosti a celkové výkonnosti dané osoby (Thorová, 2015). Z kognitivního hlediska dochází ke zhoršení smyslového vnímání, zhoršení paměti a tím i poklesu inteligence a poklesu tvořivosti. Z emočního hlediska dochází ke snížení intenzity prožívaných emocí a tím i často k dosažení emoční stability až lhostejnosti, osobnost člověka se stává introvertnější (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Ve stáří se zvyšuje riziko rozvoje demence a deprese, u seniorů je též zvýšené riziko úrazů či alkoholismu (Thorová, 2015). Demence je onemocnění, které se projevuje poruchami kognice i chování, a má zásadní negativní vliv na každodenní činnosti a soběstačnost, pozměňuje identitu a poznamenává vztah takto postiženého jedince s okolím. Příznaky demence mohou být matoucí a snadno zaměnitelné s příznaky deprese. Ta u seniorů nebývá mnohdy diagnostikována, jedinci se spíše snaží řešit její případné somatické projevy. Zvláště vulnerabilní k rozvoji deprese přitom bývají jedinci s chronickým onemocněním, osamělí a sociálně izolovaní jedinci a vdovy či vdovci (Holmerová, Vaňková, 2009). Pro obě onemocnění je přitom důležité udržovat kontakt nemocného seniora s okolím, zvláště s jeho rodinnými příslušníky.

V historii vývojové psychologie nalezneme od dalších autorů i různé jiné zajímavé pohledy na problematiku jednotlivých etap života:

1.1 Sigmund Freud (1905) v rámci své teorie psychosexuálního vývoje osobnosti vymezil pět vývojových stadií podle toho, jaká oblast těla představuje pro jedince v tom daném období zdroj slasti (neboli na kterou oblast těla je zaměřeno libido jakožto pudová psychická energie sexuální povahy pohánějící organismus): orální (1. rok života), anální (1–3 roky), falické (3–5 let), latentní (5 let – začátek puberty), genitální (puberta–dospělost). Pokud jedinec získává v nějakém stadiu příliš málo nebo příliš mnoho slasti z příslušné oblasti, může u něj vzniknout „fixace“ na zmíněné stadium, která jej v dospělosti vede k vyhledávání zdrojů slasti odpovídajících tomuto stadiu. Freudova teorie končí genitálním stadiem a nepočítá tak s dalším vývojem osobnosti po dosažení tohoto milníku.

Žáci devátých tříd základních škol spadají do genitálního stadia vývoje, pro které je charakteristické poznávání vlastního těla a silící sexuální zájem o nepříbuzné jedince z jejich okolí. Jedinci rozvíjejí své prosociální chování, např. pomoc, soucit, důvěru či něžnost. Slast v tomto období pramení z interakce s vlastním genitálem.

1.2 Carl G. Jung (1995) ve své teorii individuace uvádí, že jedinec procesem individuace získává povědomí o tom, kdo je, proč je na světě a kam směřuje. Procesem individuace se vyvíjí zároveň vnitřní celistvost osobnosti, ale zároveň i vztah k okolí. Výsledek tohoto procesu představuje „bytostné jedinečné Já“ – jedinec se stává sám sebou, je si vědom svých vlastností a akceptuje je. Jung rozlišuje dvě vývojové fáze: fázi vytváření identity a fázi individuální kultury.

Pubescenti spadají do vývojové fáze vytváření identity, pro níž je typické postupné osamostatňování se a rozvoj vlastní identity. Následně se zaměřují na pracovní výkon, zlepšují svůj socioekonomický status, vytvářejí partnerské vztahy, v nichž realizují své biologické potřeby a případně zplodí další generaci.

Senioři oproti pubescentům spadají do vývojové fáze individuální kultury. Vzhledem k tomu, že jsou často nuceni kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu omezit své oblíbené aktivity, zaměřují se na vlastní duševní rozvoj. Přemýšlejí sebekriticky o své minulosti a namísto banálních interpersonálních konfliktů každodenního života se soustředí spíše na spirituální a filosofické stránky života.

1.3 Erik H. Erikson (1996) rozdělil vývoj osobnosti do osmi stadií v závislosti na věku jedince: stadium receptivity (1. rok života), autonomie (2. –3. rok), iniciativy (3–6 let), přičinlivé píce (6–12 let), identity (12–19/20 let), intimity (19/20–25 let), generativity (25–50 let), integrity (50 a více let). Všechna tato stadia na sebe chronologicky a hierarchicky navazují a jsou nutně spjata s působením biologických, společenských a kulturních faktorů, jež ovlivňují rozvoj jedincovy osobnosti. Pro každé vývojové stadium je charakteristická krize – vnitřní psychosociální konflikt syntonních a dystonních tendencí, se kterým se musí jedinec potýkat. Pokud je krize úspěšně překlenuta, vznikne u jedince „psychosociální ctnost“, a on tak může pokračovat do dalšího vývojového stadia. Pokud se mu však krizi nepodaří překonat, jeho další vývoj bývá narušen či stagnuje, což Erikson označoval jako konfuze identity.

U pubescentů (ve stadiu intimacy) se objevuje konflikt identity, sebeuvědomění, oproti zmatení rolí. Hlavním úkolem se pro ně stává rozvoj sebepojetí a vlastní identity. Kriticky přezkoumávají vlastní předchozí názory a postoje a často se s nimi rozcházejí, zbavují se své dětské identity a hledají a budují identitu novou, začínají být do určité míry schopni sebereflexe. Pubescenti často zažívají stavy tzv. krize identity (vyznačující se problémy odpovědět na otázky typu: „Kdo jsem a kým se snažím být? Kdo mne sexuálně přitahuje? Za koho mne považují ostatní? Kým mohu být? Co je smyslem mého života?“) a s ní spojenou emoční rozladěnost od úzkostí po depresivní stavy, v jejichž důsledku jsou náchylnější k abúzu návykových látek či delikventnímu chování. Pro jedince v této vývojové fázi je zásadní zejména vztah s vrstevníky a osobami, jež považují za své vzory – identifikace s nimi mladistvým pomáhá překonat nepříjemný pocit zmatení rolí. Rozvíjenou psychosociální ctností je zde věrnost.

U seniorů (ve stadiu integrity) představuje vnitřní konflikt vyrovnanost, integrita osobnosti proti zoufalství, znechucení. Lidé si v tomto věku pokládají otázky, zda svůj život mohou považovat za naplněný. Zdravotní potíže a konfrontace se smrtí rodičů, partnerů a přátel z řad vrstevníků a vědomí vlastní smrtelnosti mohou vyústit ve stavy zoufalství, beznaděje (ego despair) a smutku. Součástí stáří je i strach ze smrti, zejména z fyzické a psychické bolesti při umírání, a obavy, že se stanou zátěží pro své okolí. Podle Eriksona má jedinec v této vývojové etapě skrze integraci vlastních životních zkušeností dojít k moudrosti. Zásadní je přitom snaha odpuštění sobě i ostatním, vyřešit konflikty a být připraven odejít smířen se svým životem. Rozvíjenou psychosociální ctností je zde moudrost.

1.4 James Marcia (1980) vymezil osobnost v průběhu dospívání a dospělosti jako souhrn mnoha identit, které se vztahují k různým aspektům života – k náboženství, politice, profesnímu zaměření, sexuálním preferencím atd. Marcia vymezil 4 úrovně identity podle toho, zda jedinec vnímá vlastní identitu jako problém a zda dospěl k nějakému řešení krize (fáze nespokojenosti se současným stavem a následné hledání) příslušného aspektu života: dosažená identita, přejatá identita, moratorium a difuze identity. Tyto úrovně identity nepředstavují vývojové milníky, spíše jsou určitými stavy identity vůči konkrétním aspektům života.

Přejatá identita se vyznačuje tím, že jedinci přebírají identitu a názory druhých, aniž by o nich kriticky přemýšleli, k této identitě tedy nedospěli vlastním úsilím. Difuze identity je obdobný pojem jako stav, jež Erikson (1996) označoval jako konfuze identity – jedinci s difuzí identity mají nestálé názory, nevytvořili si zatím stabilní postoj vůči důležitým aspektům života, nebo se o to ani nepokoušeli. Moratorium neboli odložená identita označuje stav probíhající krize identity, kdy jedinci pociťují úzkost a nejistotu, aktivně hledají odpovědi a názory, s nimiž by se vnitřně ztotožnili, vytvářejí své vlastní postoje často odlišné od postojů svých autorit. Dosažená identita je stav, kdy si jedinci již prošli krizí identity, zhodnotili různé postoje k danému aspektu života a zaujali k němu vlastní stanovisko.

2. Charakteristika generace

Jandourek (2001) charakterizuje generaci jako „*seskupení spřízněných věkových skupin*“ a „*velkou skupinu lidí, jejíž příslušníci jsou spojeni stejným způsobem myšlení a prožívají důležité momenty své osobní biografie ve stejných historických a kulturních podmínkách.*“ Pojem generace může být dle Jandourka (2001) vymezen buď čistě kalendářním věkem (jakožto lidé, kteří se narodili přibližně ve stejné době) či z hlediska biologie (generace určena intervalem mezi dobou, kdy měla matka děti a dobou, kdy měla děti její dcera – v dnešní době odpovídá 25-30 letům). Sak a Kolesárová (2012) uvádějí, že: „*Generace jsou velké sociální skupiny, které spojují určité znaky, především sociálního charakteru. Generace je utvářena v období sociálního věku mládeže a jako je výrazem sociálního zrání individuální zralý dospělý jedinec, v rozměru společenském je výrazem sociálního zrání mládeže generace.*“

Jandourek (2001) vymezuje i tzv. kulturní generaci jako „*skupinu lidí, kteří se sice někdy liší věkem... ale má stejnou a výraznou životní zkušenost.*“ V této souvislosti uvádí např. „*válečnou*“ či „*počítačovou generaci*“.

Z hlediska definice generace výše podle Jandourka (2001) vyplývá, že respondenti mé bakalářské práce spadají do nejmladší generace věkem cca do 30 let, jejich rodiče pak spadají do střední generace vymezené zhruba 30-60 lety, a prarodiče tvoří nejstarší generaci ohraničenou 60-90 lety. Z hlediska životních zkušeností jsou mezi prarodiči a jejich vnoučaty diametrální rozdíly pramenící už jen ze skutečnosti, že prarodiče prožili velkou část života v minulém politickém režimu. Pro generaci vnoučat může být tím pádem obtížné pochopit hodnotový žebříček, postoje, motivy jednání a potřeby starší generace a naopak, což může vyústit k mezigeneračním nedorozuměním a konfliktům.

3. Generační soužití

Kraus (2008) vymezil 4 formy rodinného soužití na základě toho, z jakých členů je rodina složena:

rodinu nukleární (jadernou), která se skládá ze dvou generací, a to z rodičů (manželského či partnerského páru) a dětí;

rodinu rozšířenou (velkou), kterou tvoří více generací, a to rodiče, děti, prarodiče a další příbuzní;

rodinu orientační, do které se jedinec narodí a v jejímž prostředí dále vyrůstá;

rodinu prokreační, kterou jedinec později sám založí – jedná se o něj samého, partnera či partnerku a jejich děti.

Soužití více generací jedné rodiny ve společném domě bylo v minulosti běžnou praxí, přibližně od začátku 20. století však zejména v západních městských oblastech docházelo ke snižování počtu takovýchto vícegeneračních soužití. Sdílené domácnosti měly své nesporné výhody pro prarodiče, kterým se dostávalo potřebné péče a sociálního kontaktu s rodinou, tak i pro vnoučata, jež se kromě obdržené péče také učila, co s sebou přináší proces stárnutí (Haškovcová, 1990). Postupně převládlo společné bydlení pouze „nukleární rodiny“, tedy rodičů s dětmi. Nicméně v dnešní době je alespoň v České republice všemi generacemi upřednostňováno oddělené bydlení nukleárních rodin od prarodičů s předpokladem, že mladší generace bydlí poblíž a je ochotna a schopna v případě nutnosti starším členům rodiny vypomoci (Holmerová, 2007). Holmerová (2007) dodává, že ve většině případů se o seniory se zhoršujícím se fyzickým či psychickým stavem stará rodina, nejčastěji ženy v produktivním věku.

Prarodiče mohou, kromě společného bydlení s potomky a vnoučaty, žít v partnerském či manželském svazku nebo samostatně v oddělené domácnosti.

Langmeier s Krejčířovou (2006) uvádějí, že manželské páry seniorů jsou společně většinou šťastné, což pramení z důkladného poznání partnera/rky a ze stejných životních podmínek daného páru, výjimkou však nejsou ani rozvody a nově uzavřené sňatky v důchodovém věku. Důležitými mezníky společného soužití manželů či partnerů-seniorů je samotný odchod do důchodu, kdy se pár musí adaptovat na větší množství času stráveného spolu, dalším mezníkem pak představuje onemocnění a smrt jednoho z páru.

Jednou z možností, kde mohou senioři mimo svou rodinu prožít stáří, jsou pobytová zařízení sociálního typu jako například domovy pro seniory.

Pobytová zařízení pro seniory zajišťují seniorům ubytování, stravu, pomoc s osobní hygienou a umožňují jim společenský kontakt s okolím. Nejčastějšími důvody odchodu do zařízení bývají dle Davida (2018) zhoršující se zdravotní stav seniora, který vede k jeho nesoběstačnosti, a samota. Rozhodnutí odejít do pobytového zařízení může být dobrovolné (dle vlastního uvážení seniora) či nedobrovolné (de rozhodnutí rodiny seniora, která mu nemůže či není schopná zajistit potřebnou péči), v každém případě se jedná o výraznou změnu a psychickou zátěž, na níž je jedinec nucen se adaptovat (Vágnerová, 2000).

Adaptace seniora na nové prostředí je o trochu jednodušší, pokud se jedinec rozhodl pro odchod do zařízení sám, než pokud toto rozhodnutí učinila rodina za něj a v novém prostředí se tedy ocitl nedobrovolně. Nedobrovolný odchod seniora do zařízení je spojen s negativními pocity pramenícími z násilného vytržení tohoto jedince z jeho běžného prostředí, pesimismem a hostilitou vůči okolí; následuje pasivita a apatie, kdy jedinec ztrácí zájem o vše, i o činnosti, které mu předtím činily potěšení. Až v poslední fázi adaptace dochází k vytvoření pozitivních vazeb k novému prostředí.

Umístění seniora do pobytového zařízení může mít negativní vliv na jeho vztahy s rodinou – skutečnost, že je o seniora v zařízení postaráno, může vést ke ztrátě zájmu rodinných příslušníků o něj, ke snížení četnosti kontaktu s ním a návštěv v zařízení, což se negativně podepisuje na psychickém zdraví seniora (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010).

4. Mezigenerační solidarita

Solidaritě obecně definuje Jandourek (2001) jako „*pocit sounáležitosti u příslušného nějakého sociálního celku*“.

Mezigenerační solidarita je dle Bengstona a Robertse (1991) sociální konstrukt, který se dá rozdělit na šest druhů mezigenerační solidarity: náklonnostní (affectual), sdružující (associational), konsenzuální (consensual), funkční (functional), normativní (normative) a strukturální (structural).

Náklonnostní solidaritu definují jako vzájemně vnímanou blízkost jednotlivých členů rodiny. Sdružující solidarita pak představuje četnost komunikace jednotlivých členů rodiny mezi sebou a druhy společně vykonávaných aktivit. Konsenzuální solidaritou je myšlena míra shodných hodnot, postojů a názorů mezi členy rodiny. Funkční solidarita představuje míru vzájemné pomoci jednotlivých členů rodiny mezi sebou a sdílení zdrojů (financí, prostředků...). Normativní solidaritu vymezují jako míru, s jakou se jednotliví členové rodiny drží rodinných rolí a plní rodinné povinnosti. Strukturální solidaritu definují jako množství příležitostí pro udržování a rozvoj mezigeneračních vztahů na základě počtu, typu těchto vztahů a zeměpisné vzdálenosti jednotlivých členů rodiny mezi sebou.

Mills (1999) dále definuje i rodinnou solidaritu jako několik generací v rámci rodiny, které se pravidelně stýkají, cítí k sobě blízké vzájemné pouto a mají podobné názory a hodnotový žebříček.

Dle Hoffa (2007) je mezigenerační solidarita nevyvážená vzhledem k tomu, že prarodiče poskytují svým vnoučatům více finanční podpory a praktické pomoci (s domácími pracemi a přepravou), než jakou dostávají zpět od svých vnoučat. Benefitem pro prarodiče plynoucím z mezigenerační solidarity je nicméně pocit generativity a vyšší míra psychické odolnosti (Drew a Silverstein, 2007).

Ačkoliv někteří autoři uvádějí, že se mezigenerační solidarita spolu se změnou formy rodinného soužití z vícegeneračního na nukleární může vytrácet, jiní autoři oponují, že mezi nukleární a širší rodinou stále existují silné vazby i přes větší vzdálenost členů rodiny od sebe (Matějček, Dytrych, 1997).

5. Postoje a ageismus:

5.1 Nejprve je namístě vysvětlit termín „postoj“ a s ním související „přesvědčení“, „hodnoty“ a „stereotyp“. Kassin (2012) definuje postoj jako „*pozitivní, negativní nebo smíšenou reakci na osobu, objekt nebo myšlenku.*“ Týkají se mnoha témat od banálnějších po ta serióznější. Postoje jsou relativně stálé a umožňují tak predikovat chování jedinců, avšak lze je i poměrně snadno změnit vlivem např. přesvědčování či na základě lidské tendence ke konformitě (sklon měnit vlastní chování či názory podle sociálních norem) (Pennington, Hill, Gillen, 1999). Jelikož jsou postoje spjaté s činnostmi (obvykle v jejich souladu), umožňují nám predikovat budoucí jednání ostatních (Atkinsonová, 2012).

Přesvědčení jsou naše způsoby smýšlení o okolí – to, co si myslíme, že je pravda o světě kolem nás. Čím jsou pro nás důležitější, tím jsou naše přesvědčení rezistentnější vůči změně. Hodnoty jsou naše způsoby smýšlení o okolním světě z morálního a etického hlediska. Jsou ovlivněny obzvláště kulturními, sociálními a skupinovými normami (Pennington, Hill, Gillen, 1999).

Stereotyp vymezuje Kassin (2012) jako „*přesvědčení, na jehož základě jsou konkrétní skupině jedinců připisovány jisté vlastnosti.*“ Stereotypy vznikají jako důsledek přirozeného procesu sociální kategorizace (třídění jedinců do skupin podle společných znaků jako rasa, věk, pohlaví, náboženství), kdy kvůli potřebě rychlého a snadného přiřazení náhodného jedince do jedné ze skupin zveličujeme rozdíly mezi jednotlivými skupinami, čímž dochází ke zmenšování námi vnímaných individuálních rozdílů mezi členy těchto skupin. Skupiny, s nimiž se sami identifikujeme, se nazývají referenční („my“), a skupiny, ke kterým nenáležíme, nerefereční („oni“). Máme tendenci favorizovat členy našich, referenčních skupin a připisovat jim více pozitivních vlastností než členům nereferečních skupin.

Zároveň často podléháme stereotypním představám ohledně členů nereferenčních skupin, kdy předpokládáme, že „oni“ jsou všichni stejní – např. hloupé blondýny či zdvořilí Asiaté. Pokud se opakovaně setkáváme se stereotypy vůči nějaké skupině lidí, stávají se zautomatizovanými a naskakují nám do mysli bez sebemenší námahy. Stereotypy mohou být negativní i pozitivní, přičemž se mohou, ale i nemusejí zakládat na pravdě. Pozitivní stereotyp týkající se seniorů je reprezentován např. představou, že jsou staří lidé moudří. Atkinsonová (2012) uvádí, že stereotypní uvažování lze odstranit jak uvědoměním tohoto vlastního stereotypního smýšlení a záměrným soustředěním se na unikátní charakter posuzovaného jedince, tak i prostou snahou o spolupráci s daným jedincem. To lze aplikovat i na případ možného stereotypního smýšlení vnoučat o prarodičích – čím častěji s nimi budou v kontaktu, tím slabší bude jejich stereotypní smýšlení.

5.2 Stereotypy jsou kořeny předsudků, pro tuto práci jsou podstatné zejména předsudky vůči stáří. Kassin (2012) definuje předsudek jako „*negativní vztah k jiným lidem vyplývající z jejich členství v určité skupině*“.

Pojem *ageismus* je odvozen od anglického slova *age*, které znamená věk, stáří a obecně je jím označován „společný předsudek vůči stáří“. Poprvé byl vymezen roku 1968 americkými sociology Neugartenovou a Butlerem jako silně negativní názory a postoje vůči starým lidem s úmyslem, aby dané slovo asociovalo pojem „rasismus“. (Jirásková, 2005) V tomto prvotním významu se jednalo o postoj, kterým se příslušníci „nestaré“ skupiny vymezovali vůči skupině starých lidí, a to na základě jediného kritéria – chronologického věku. (Neugarten, 1968) V průběhu let došlo k vývoji postojů společnosti vůči starší generaci, a bylo tak nutné definovat nově vyvstanuvší formu ageismu: tu vymezil Kalish (1979) jako „*dobře míněné, ochranné postoje vůči seniorům, které je staví do pasivní a submisivní role adresáta „zlého ageismu“, před nímž je „my“ (ne-staří) chráníme.*“

Podstatou ageismu je obecně „*nesprávně pochopená kvalitativní nerovnost jednotlivých fází lidského životního cyklu, a to prostřednictvím diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a nebo na základě jejich příslušnosti ke starší generaci*“ (Jirásková, 2005). Hlavní ageistické předsudky vůči seniorům shrnul Erdman Palmore (1999) do deseti bodů:

- 1) představa, že je většina seniorů nemocných, častěji potřebuje ústavní nebo alespoň dlouhodobou péči, a nemůže se kvůli svému zdravotnímu stavu účastnit běžných aktivit
- 2) představa, že se senioři již nevěnují intimním aktivitám, protože toho nejsou schopni, nebo o zmíněné aktivity ztratili zájem
- 3) vnímaná ztráta přitažlivosti seniorů (zejména žen), a hanlivá označení pro jejich vzhled
- 4) představa, že duševní schopnosti seniorů s přibývajícím věkem degradují, a to hlavně v oblastech motivace, učení a poznávání
- 5) představa, že je stáří nutně spjato i s nástupem duševních chorob
- 6) představa, že je většina seniorů kvůli svému zdravotnímu stavu neschopná dále pracovat, nebo se jejich pracovní výkon alespoň výrazně snižuje, a tím se stávají zbytečnými – ekonomickou zátěží pro dosud pracující generace odvádějící daně
- 7) představa, že se většina seniorů sama společensky straní ostatním a žije osaměle
- 8) představa, že je buď většina seniorů chudá, anebo naopak bohatá – oba názory přitom mají negativní význam
- 9) představa, že výše zmíněné body nutně vedou k rozvoji deprese u seniorů
- 10) představa, že politická moc seniorů brání potřebným politickým reformám

Jirásková (2005) uvádí další typické předsudky ohledně charakteru seniorů – někteří zástupci mladší generace je vnímají jako pasivní, sobecké, bezohledné, pohodlné či sebestředné. Zároveň však poukazuje na to, že zmíněné charakteristiky se týkají spíše osobnosti a vyskytují se nezávisle na věku. Tvrdí, že negativní postoj mladších generací vůči těm starším může pramenit i ze smýšlení seniorů o sobě jako o těch, kteří „*mají již odpracováno své*“ a „*vědí vše lépe, protože mají zkušenosti, na rozdíl od mladších lidí*“. Thorová (2015) dodává, že jsou senioři v České republice znevýhodněni právě svým věkem při hledání práce, a je na ně často vytvářen nátlak, aby odešli do důchodu – i tyto skutečnosti souvisejí s předsudky vůči starší generaci. Thorová (2015) uvádí, že jsou senioři považováni za nepružné, unavené, protivné, bezmocné, pomalé a nevýkonné.

Protipól ageismu tvoří adultismus či youthismus, přístup, který oslavuje mládí, krásu a produktivitu, čímž ještě více prohlubuje propast mezi mladšími a staršími generacemi a posiluje vnímání seniorů jako neproduktivní ekonomické zátěže pro společnost.

Jirásková (2005) dále poukazuje na skutečnost, že se někteří senioři ve snaze chránit se před předsudky a odsuzováním ze strany okolí identifikují s negativním hodnocením vlastní věkové skupiny, a dokonce se uchylují až k její nenávisti. V důsledku tak vzniká začarovaný kruh, kdy senioři s takovýmto negativním sebehodnocením ostatním generacím defacto potvrzují, že jsou jejich předsudky vůči nim založeny na reálném podkladu, což negativní přístup k nim ještě umocňuje.

6. Aspekty určující postoje respondentů k prarodičům a jejich vzájemný vztah:

Jak formují žáci devátých tříd ZŠ své postoje vůči prarodičům a seniorům obecně? Svou roli hraje okolí: pozorování přístupů vlastních rodičů k prarodičům a jejich vzájemného vztahu, sdílením postojů svých spolužáků a významných dospělých vzorů vůči seniorům, ale i sledováním způsobu, jakým je o starší generaci hovořeno v médiích a jak je ztvárněna v kinematografii – např. Petrželková (2017) ve výzkumu ke své diplomové práci zjistila, že skupina seniorů byla v populárních českých denících MF DNES a Právo v první polovině roku 2016 často vykreslována jako sociální zátěž a chudá, zranitelná část společnosti, zároveň však byla tato skupina oslavována pro svůj vysoký věk a kondici.

Právě z odlišných postojů k různým tématům a příslušnosti vnoučat a jejich prarodičů do odlišných, od sebe poměrně vzdálených, generací, pramení také případné mezigenerační spory. Jirásková (2005) tvrdí, že: *„Většina mezigeneračních sporů v rodině i širší společnosti pramení z pokřiveného názoru a předpojatých představ o jiných generacích, a zejména pak z povýšení těchto teorií na jedinou pravdu.“* Konflikt obecně vymezuje jako *„každé nápadné, event. násilné střetnutí protikladných sil nebo tendencí, které se snaží uplatňovat svou nadvládu v téže oblasti.“* Konflikt se dá řešit čtyřmi způsoby, a to únikem, přizpůsobením, konfrontací a soubojem. Platí, že nejdůležitějšími aspekty pro vyřešení konfliktu a shodě na kompromisu jsou: porozumění konfliktu, ochota komunikovat s protistranou o našich potřebách v rámci konfliktu a zároveň ochota naslouchat potřebám protistrany, a ochota změnit naše názory na předmět konfliktu. V konfliktech se výrazně projevují naše postoje, zejména ty automaticky nekriticky přebírané od našich vzorů z okolí. Též platí, že ne všechny konflikty mají nutně negativní charakter – pozitivní či negativní charakter konfliktu získává až jedincovou pozitivní či negativní reakcí na něj a pocity s odezvou spojenými.

Langmeier a Krejčířová (2006) mluví o generačním konfliktu takto: „*Převratné technické, vědecké i společenské změny s sebou přinášejí stále častější rozdíly v názorech, v hodnotách a v postojích generací, které vyrůstaly za zcela jiných podmínek a těžily z jiných zkušeností. Starší generace má tendenci ulpívat na dřívějších hodnotách... nová generace si sbírá vlastní zkušenosti a odmítá přijmout stará měřítká za platná. Starší se tak stávají „strážci tradice“, mladí odmítají jejich normy jako překážku v pokroku.*“

Podle Jiráskové (2005) tvoří nejzávažnější překážky komunikace obecně: egocentrismus, který se jedinec nesnaží kompenzovat, neochota komunikovat s druhým, neofobie, chyby v interpretaci chování druhého, životní hodnoty a charakterové vlastnosti neslučitelné s vlastnostmi druhého. Z překážek, které mají mezigenerační charakter, jsou to např.: diskriminace s ohledem na věk, prožité události, sociální poměry, v nichž jedinec strávil převážnou část života, rozdílné vzdělání a životní zkušenosti, zdravotní stav, příležitosti seberealizace, orientovanost ve světě informačních technologií, povědomí o etiketě, kvalita mluveného i psaného projevu či pojetí důstojnosti.

Vágnerová (2007) rozděluje vztah prarodičů s vnoučaty do 3 fází: V první fázi se jedná o asymetrický vztah prarodičů k vnoučatům dětského věku, kdy jsou prarodiče vnoučaty vnímáni jako autorita, ale zároveň i jako příjemní společníci. V druhé fázi dochází k postupné symetrizaci rolí, kdy se vnoučata v rámci osamostatňování prarodičům citově oddalují a upřednostňují kontakt s vrstevníky spíše než trávení volného času s rodinou. Prarodiče si tuto změnu jednání vnoučat mohou mylně vykládat jako zánik citové vazby k nim a v důsledku se mohou pokoušet si vztah s vnoučaty „koupit“ finančními příspěvky, což má ovšem jen minimální vliv. Ve třetí fázi vzniká ve vztahu nová asymetrie spojená se zhoršeným zdravotním stavem prarodičů a jejich odkázáním na pomoc rodiny, zejména potomků a vnoučat. Vnoučata tak získávají dominantní roli pečovatele ve vztahu s prarodiči. Žáci devátých tříd a jejich prarodiče se svým vztahem tedy podle Vágnerové spadají do druhé fáze.

Uhlenberg a Hammill (1998) prokázali, že babičky z matčiny strany mají lepší vztah s vnoučaty, a tím pádem jsou s nimi častěji v kontaktu. Jejich výzkum doplnili Spitze a Ward (1998) poznatkem, že babičky mají častější kontakt a bližší vztah ke svým mladším vnoučatům, které vyžadují intenzivnější péči, naopak se staršími vnoučaty jsou častěji v kontaktu dědečkové, kteří vnoučata učí dovednosti užitečné pro jejich budoucí kariéru. Mann, Khan a Leeson (2013) dodávají, že zatímco vnučky mají stabilně v průběhu let nejlepší vztahy s babičkou z matčiny strany, vnuci od zhruba 12 let věku začínají preferovat dědečka z matčiny strany.

Podle Hakoyama, Ko a MaloneBeach (2021) mají vnučky s tím prarodičem, k němuž mají bližší citovou vazbu, shodné názory na vzdělávání, morálku, společnost, náboženství a způsob trávení volného času. Naopak vnuci sdílejí se svým „nejbližším“ prarodičem stejný názor jen na vzdělávání a společnost. Vnoučata obecně sdílejí stejný názor na více oblastí s prarodiči z matčiny strany oproti otcově, pokud k daným prarodičům mají bližší citovou vazbu.

Giraudeau, Duflos a Chasseigne (2020) zjistili, že podle vnoučat jsou „dobří prarodiče“ obecně ti, kteří je naučili prosociálnímu chování, sebeovládání, nezávislosti a hlavně tomu, jak si užívat života.

Uhlenberg a Hammill (1998) uvádějí, že jinými faktory, které by mohly mít vliv na četnost kontaktu vnoučat s prarodiči, by mohly být: zdravotní stav prarodičů (častější kontakt, pokud jsou prarodiče mobilní a pokud je jejich zdravotní stav relativně dobrý), rodinný status prarodičů (méně častý kontakt s rozvedenými či ovdovělými prarodiči) či skutečnost, že prarodiče stále docházejí do práce (a tím pádem nemají na kontakt s vnoučaty tolik času jako prarodiče v důchodu). Lakomý a Kreidl (2015) dodávají, že prarodiče zaměstnaní na plný pracovní úvazek či prarodiče hledající práci se se svými vnoučaty stýkají méně často než prarodiče zaměstnaní na částečný pracovní úvazek – přitom platí, že pracovní vytížení má větší vliv na četnost péče babiček o vnoučata, četnost péče dědečků o vnoučata je pracovním vytížením ovlivněna jen minimálně.

Další proměnnou, která ovlivňuje četnost kontaktu prarodičů a vnoučat je skutečnost, zda jsou rodiče vnoučat rozvedení či zda žijí spolu. Jappens a Van Bavel (2016) uvádějí, že vnoučata s rozvedenými rodiči se stýkají mnohem méně často s prarodiči ze strany rodiče, s nímž nesdílejí domácnost.

7. Proč se zabývat vztahem pubescentních vnoučat a prarodičů?

Základem každého vztahu je sociální kontakt, který je jednou ze základních lidských potřeb – potřeby socializace. Potřeba vzniká v důsledku nedostatku (či nadbytku), vyvolává nepříjemný stav vnitřního napětí a následně vede k chování, které danou potřebu uspokojí a redukuje tak zmíněné napětí (Murray, 1938).

Jedním z představitelů, který se zabýval lidskými potřebami, byl Abraham Maslow (1943), který vytvořil hierarchické schéma lidských potřeb od základních (nejnižších) po ty nejvyšší, transcendentní. Platí zde, že aby se pro jedince mohly stát zdrojem motivace výše umístěné potřeby, musí být alespoň zčásti uspokojeny jeho potřeby nižší kategorie. Nejnižší stojí potřeby fyziologické (nutnost vzduchu, vody, jídla, tepla, vylučování, spánku, sexu), nad nimi se nacházejí ascendentně potřeby bezpečí a jistoty, lásky a sounáležitosti, uznání a sebeúcty. Nejvyšší položku Maslowova schématu představuje potřeba seberealizace (nalézt sebenaplnění a uskutečnit vlastní potenciál).

Dle Maslowa (1943) dosahuje stupně seberealizace jen nepatrný zlomek populace, tyto jedinci se vyznačují hlavně vyrovnaností, sebedůvěrou, emoční stabilitou, zodpovědností, cílevědomostí, tvořivostí, objektivním pohledem na svět, vysokou mírou empatie a čestností, a lze je považovat za osoby, jež našly smysl svého života.

Sociální kontakt s ostatními jedinci a touha po bezpečném rodinném zázemí obsazuje tedy v Maslowově schématu třetí příčku a jedná se tak o jednu ze základních lidských potřeb jedinců bez osobnostních odchylek. Výzkum Williams a Nussbauma (2013) ukazuje, že pravidelná mezigenerační komunikace podporuje psychickou pohodu a zdravé stárnutí u starších generací. Podle Vágnerové (2007) vede pozitivní vztah prarodičů s vnoučaty k uspokojení psychických potřeb v několika rovinách – vztah s dětmi a vnoučaty umocňuje u seniorů pocity jistoty a potřeby někam patřit; sdílené zážitky, radosti, strasti i problémy vnoučat obohacují jednotvárnější život prarodiče v důchodu; péče o vnoučata umožňuje prarodičům cítit se užitečně, prospěšně a potřebně pro vlastní rodinu, občas však vede k rodinou negativně hodnoceným tendencím řídit život dětem a vnoučatům dle vlastních představ.

Denham a Smith (1989) dodávají, že prarodiče představují pro vnoučata významný zdroj emoční podpory a praktické pomoci. Podle Schwartz (2009) poskytují prarodiče vnoučatům obecně širokou škálu podpory zahrnující emoční podporu, naslouchání, společnost, rady, finance a praktickou pomoc s domácími pracemi a přepravou. Huo, Kim, Zarit a Fingerman (2018) prokázali, že 90 % prarodičů poskytuje i dospělým vnoučatům minimálně jeden z těchto typů podpory alespoň jednou ročně nebo častěji. Huo a spol dále uvádějí, že čím bližší emoční pouto mají prarodiče s vnoučaty, tím častěji tito prarodiče vnoučatům naslouchají a častěji jim poskytují i emoční podporu a společnost. Jednotlivé druhy podpory prarodičů jsou mimo jiné vázány na určité situace – výzkum ukázal, že pokud mají rodiče vnoučat životní problémy, poskytují prarodiče dospělým vnoučatům spíše emoční podporu, pokud však rodiče vnoučat přijdou o práci, poskytují prarodiče dospělým vnoučatům spíše finanční podporu.

II EMPIRICKÁ ČÁST

Výzkum k této bakalářské práci vychází z mezinárodního projektu „*Dopis vnoučeti*“ uskutečněného v České republice v roce 2018, který zkoumal vztah seniorů k mladistvým, jejich pocity, přání a vzkazy mladší generaci. Jak výzkum k mé bakalářské práci, tak výzkum k projektu „*Dopis vnoučeti*“, byly realizovány neziskovou organizací SenSen. Cílem empirické části této bakalářské práce je zachytit vztah mladší generace k prarodičům – konkrétně zjistit, jak žáci devátých tříd základních škol vnímají své prarodiče – a to pomocí shromáždění a analýzy dat ze strukturovaných úvah od oslovených žáků. Vzhledem k tomu, že výzkum k mé bakalářské práci vycházel z výše uvedeného mezinárodního projektu, otázky k úvahám („dopisům“) pro respondenty byly předem zadány tak, aby korespondovaly s původním výzkumem „*Dopis vnoučeti*“.

Dílčím cílem empirické části bakalářské práce je pak porovnat výsledky našeho výzkumu s výsledky ostatních českých studií na obdobné téma.

Výzkumnou otázkou našeho výzkumu bylo „*Jak respondenti-žáci devátých tříd vnímají své prarodiče?*“.

8. Metodologie:

V mé bakalářské práci byl zvolen kvalitativní výzkumný design, jelikož poskytuje nejvhodnější postup k dosažení stanoveného cíle. Kvalitativní výzkum ve snaze porozumět světu pokládá otázky: co lidé dělají; jak tomu, co dělají, rozumějí; jak se při oné činnosti cítí; kde a kdy se tomu tak děje; z řady odpovědí je následně odvozeno i proč se tomu tak děje (Novotná, Špaček, Jantulová, 2020). Kvalitativní přístup je vhodný k podrobnému zkoumání společenských jevů v jejich přirozeném prostředí, které nelze zachytit kvantitativními metodami – těmito jevy jsou právě i mezigenerační vztahy a přístup mladistvých k vlastním prarodičům.

Při užití kvalitativního přístupu „výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za emergentní nebo pružný typ výzkumu... Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry.“ (Hendl, 2005).

Nevýhodu kvalitativního přístupu oproti kvantitativnímu představuje obtížnější vyhodnocování a interpretace výsledků zkoumání (Novotná, Špaček, Jantulová, 2020). Například zkoumaný text (za použití kvalitativního přístupu) může nést i několik odlišných významů, a tudíž záleží na osobě výzkumníka, jak jej interpretuje – od jeho interpretace se odvíjí následná důvěryhodnost a přínosnost výsledků (Graneheim, Lundman, 2004). Hendl (2005) dodává: „Kvalitativnímu výzkumu se vytýká, že jeho výsledky představují sbírku subjektivních dojmů. Pro jeho pružný a nestrukturovaný charakter ho lze – na rozdíl od kvantitativního výzkumu – těžko replikovat.“ Znalosti získané z kvalitativního výzkumu tak nemusejí být zobecnitelná na populaci a na odlišné prostředí.

9. Respondenti:

Původním záměrem tohoto výzkumu bylo oslovit minimálně 3 základní školy s druhým stupněm, z nichž by byla jedna z Prahy, jedna z krajského města na Moravě a jedna z menší obce ze severních, jižních či západních Čech, a provést komparaci prací respondentů z těchto škol. V souladu s původním záměrem byly osloveny 3 školy z Prahy, Brna a Ústeckého kraje. Protože mi však ani jedna z nich nepřislíbila účast na výzkumu k bakalářské práci, byly kontaktovány další školy; celkově bylo tedy osloveno 120 základních škol s druhým stupněm – 49 z Prahy, 11 z Brna, 16 z Ostravy, 4 z Libereckého kraje, 4 z Ústeckého kraje, 15 z Jihočeského kraje, 14 z Karlovarského kraje a 7 z Plzeňského kraje. Školy byly vybírány ze seznamu základních škol vždy pro daný kraj z webové stránky MŠMT <https://rejstriky.msmt.cz/rejskol/>. Účast respondentů na výzkumu k bakalářské práci byla sjednávána prostřednictvím e-mailové komunikace s vedením škol, ve třech případech, rovněž prostřednictvím e-mailu, přímo s vyučujícími českého jazyka či základů společenských věd. Úvodní e-mail osloveným obsahoval prosbu o spolupráci na výzkumu v rámci bakalářské práce, základní informace ohledně bakalářské práce, její cíle, kritéria na zařazení respondentů do výzkumu, 4 otázky, na něž měli respondenti v úvahách odpovědět, a též odkaz na uskutečněný projekt organizace SenSen – *Dopis vnoučeti* – na který bakalářská práce navazuje. Žádný z oslovených mne osobně neznal, ve 3 případech mi na vedení škol a vyučující byl poskytnut kontakt od konzultantky bakalářské práce, v dalších 2 případech od rodinných příslušníků.

Ve výzkumu byl tedy užít účelový výběr respondentů. Kritérii pro zařazení respondentů do výzkumu byla jejich školní příslušnost a docházka do 9. třídy základní školy (věk 14–15 let).

Veškeré práce-dopisy prarodičům mi byly zaslány od vedení škol či vyučujících prostřednictvím e-mailu. Ze 120 oslovených základních škol tři školy účast na výzkumu odmítly a 105 škol na prosbu o účast na výzkumu nereagovalo. Pouze 12 škol (7 z Prahy, 2 z Brna, 2 z Ostravy, 1 z Lubence) projevilo ochotu na výzkumu spolupracovat. Celkově bylo získáno 126 prací respondentů, jedná se tedy o zhruba 10% účast na výzkumu. 3 práce (nezahrnuté do celkového počtu prací) byly vyloučeny kvůli nízké výpovědní hodnotě (nebylo z nich poznat, jakého prarodiče respondenti popisují). Zasláné práce od jednotlivých škol se pohybovaly v rozmezí od 1 do 30, přičemž školy nejčastěji zasílaly pouhé 3 práce (modus prací se rovnal 3).

10. Techniky sběru dat:

Data byla shromažďována prostřednictvím strukturované úvahy („dopis prarodičům“). Respondenti byli požádáni, aby v rámci úvahy odpovídali na 4 předem stanovené otevřené otázky ve větách v rozsahu jedné normostrany:

- 1) V čem by ses chtěl(a) podobat babičce nebo dědovi?
- 2) V čem bys chtěl(a) být jiný(á) než babička / děda?
- 3) Co jste spolu s babičkou / dědou zažili a nikdy na to nezapomeneš? A proč?
- 4) Které výtky ti od babičky / dědy nejvíce vadí a proč?

Respondenti si mohli vybrat, zda dopis vztáhnou jen k babičce nebo jen k dědovi či zda budou popisovat všechny své prarodiče.

Metoda sběru dat pomocí otevřených otázek byla vybrána proto, že umožňuje lépe poznat jednotlivé respondenty (např. jejich žebříček hodnot) i jejich vztah, popř. absenci vztahu k prarodičům (Novotná, Špaček, Jantulová, 2020). Otevřené otázky nedávají na výběr mezi předem danými odpověďmi, naopak vyžadují, aby se nad nimi respondenti hlouběji zamysleli. Na otevřené otázky neexistují „správné“ a „špatné“ odpovědi – každá odpověď je „správná“ a pro výzkum hodnotná.

Pro sugestivní otázky 1 a 2 (v čem by chtěli být respondenti podobní, a naopak odlišní od svých prarodičů) je předpokladem obecně existence vztahu mezi respondenty a jejich prarodiči (ať už se jedná o vztah pozitivní nebo negativní). Otázky 1 a 2 nutí respondenty zamyslet se nad jimi samými kladně a záporně hodnocenými charakteristikami a schopnostmi jejich prarodičů; tyto odpovědi respondentů nám následně poskytnou vhled do hodnotového žebříčku respondentů a umožní nám blíže poznat kvality, jichž si váží, a které očekávají od druhých. Obecně se tyto otázky zaměřují na schopnost kriticky vnímat druhého a na opačné černobílé vnímání prarodičů vnoučaty. Dá se očekávat, že se v mém zkoumaném vzorku vyskytnou i odpovědi s patrnými známky ageistických předsudků.

Otázka na aspekty, v nichž se respondenti chtějí podobat prarodičům či se od nich lišit, souvisí i s množstvím shodných hodnot vyznávaných prarodiči i vnoučaty.

U otázky 3 (o společných zážitcích s prarodiči) je předpokladem nejen existence vztahu, nýbrž i vzájemný kontakt mezi respondenty a jejich prarodiči. Předpokládá se, že ne všichni respondenti musí mít nutně tak kladný vztah se svými prarodiči, aby se s nimi i pravidelně stýkali, a nebudou tudíž schopni na tuto otázku odpovědět. Svou roli ve frekvenci kontaktu respondentů s jejich prarodiči hraje i geografická vzdálenost bydliště respondentů od bydliště jejich prarodičů (Uhlenberg a Hammill, 1998), celkový počet vnoučat prarodičů (kdy platí, že čím více má jedinec vnoučat, tím nižší je frekvence kontaktu s některými vnoučaty), vliv rodičů respondentů s negativním vztahem s prarodiči respondentů (Attar-Schwartz, Tan, Buchanan, 2009), a pohlaví prarodiče (Mann, Khan, Leeson, 2013).

Otázka 3 obecně cílí na vzpomínky se silným (pozitivním i negativním) emocionálním podtextem, ve kterých nějak figurovali i prarodiče participantů. U odpovědí bude přínosné sledovat časový a destinační kontext – zda se nejčastěji zmiňované zážitky udály v každodenních situacích či v cizím prostředí, např. na dovolených, a jak moc zmiňované zážitky sahají do minulosti respondentů.

U otázky 4 (o výtkách prarodičů vůči vnoučatům) je předpokladem výskyt mezigeneračních konfliktů, o němž budou respondenti zodpovězením této otázky vypovídat. Vyhodnocením výsledků získáme představu o tom, ohledně které oblasti probíhají nejčastěji mezigenerační spory u zkoumaného vzorku.

Sběr dat probíhal od 2.11.2020 do 30.4.2021. Ochota škol podílet se na výzkumu, a tudíž i samotný sběr dat byl ovlivněn pandemickými opatřeními proti Covidu-19 v České republice (opětovný zákaz osobní přítomnosti žáků na vysokých, středních a základních školách od 14.11.2020, návrat druhých stupňů základních škol 3.5.2021, konec rotační distanční-prezenční výuky 24.5.2021). Ochota respondentů spolupracovat na výzkumu byla též ovlivněna nutností přípravy žáků devátých ročníků na přijímací řízení na střední školy a faktem dobrovolnosti účasti respondentů na výzkumu.

Některé „dopisy“ od respondentů byly velmi stručné až jednoslovné, jiné, delší, obsahovaly četná souvětí o několika větách. Celkově napsali respondenti 43 kratších a 83 delších prací.

11. Analýza dat:

Získané dopisy od žáků byly několikrát přečteny a podrobeny obsahové analýze a byl vyhodnocen jejich modus – které odpovědi se vyskytují nejčastěji. Obsahová analýza „*umožňuje vhléd do obsahu analyzovaných dat s cílem porozumět významům, které zprostředkovávají.*“ (Novotná, Špaček, Jantulová, 2020). Podstatou obsahové analýzy je systematická metoda kódování a kategorizace, která se používá pro analýzu velkého množství informací v textu a k určení trendů a vzorců používaných slov, jejich četnosti, provázanosti a struktur a diskurzů komunikace (Vaismoradi, Turunen, Bondas, 2013). Tito výzkumníci dodávají, že cílem obsahové analýzy je popsat, o čem zkoumaný text pojednává, čehož se docílí odhalením, co kdo komu říká a s jakými důsledky.

Při procesu obsahové analýzy byl užit induktivní přístup, který se snaží na základě zkoumaných dat dospět k obecným poznatkům, formulovat novou teorii o zkoumaných datech (Novotná, Špaček, Jantulová, 2020). Významovým jednotkám – slovům nebo odstavcům – byly přiřazeny kódy, které byly následně podle podobnosti seskupeny do kategorií a subkategorií. Kódy (Graneheim, Lundman, 2004) jsou významové jednotky, s nimiž se dá přemýšlet o shromážděných datech určitým způsobem. Kódy lze přiřadit jednotlivým předmětům, událostem a jevům, měly by však být vztaženy ke kontextu zkoumaných dat. Kategorie v obsahové analýze (Graneheim, Lindgren, Lundman, 2017) často zahrnují věci, názory, postoje, způsoby vnímání a zkušenosti. Kategorie vymezují skupiny kódů se společnými charakteristikami – tyto skupiny se dají následně porovnávat mezi sebou, dále dělit do menších subkategorií, nebo zahrnout do hlavních, nadřazených kategorií. Pro kategorizaci je důležitá zásada, že by měly být všechny jednotky dat rozděleny do jednotlivých kategorií – žádná jednotka dat by neměla zůstat nezařazená ani spadat do více než jedné kategorie (Graneheim, Lundman, 2004).

Datům našich výsledků byly přiděleny 4 kategorie a 12 subkategorií obsáhleji přiblížených v tabulce č.1 níže.

tabulka č.1 – Kategorie a subkategorie:

Kategorie	Subkategorie
Podobnost	Charakterové vlastnosti Dovednosti a schopnosti Životní styl
Odlišnost	Charakterové vlastnosti Postoje Životní styl
Výtky	Trávení volného času Životní styl Školní povinnosti
Společné zážitky	Pozitivní Negativní Žádné

12. Etické aspekty výzkumu:

Každá z oslovených škol byla požádána, aby svým žákům-našim respondentům předala zadání dopisů o 4 otázkách, na které měli respondenti odpovídat. Všechny dopisy respondentů mi byly vedením škol či vyučujícími zaslány na e-mail v zaheslovaném souboru zip. Obdržené dopisy byly uloženy a v rámci vyhodnocování anonymizovány. Autorům jednotlivých dopisů byla přidělena čísla podle pořadí, v jakém byly práce obdrženy. Všechna data jsou uložena v heslem chráněném počítači.

13. Výsledky výzkumu:

Na základě obsahové analýzy a s ohledem na předem stanovené otázky byl text každého dopisu rozdělen do 4 kategorií: *Podobnost s prarodiči*, *Odlišnost od prarodičů*, *Výtky od prarodičů* a *Společné zážitky*. S ohledem na autentičnost výpovědí byly části úvah respondentů doslovně citovány. Vzhledem k tomu, že byly některé odevzdané úvahy psány rukou a jiné na počítači bez použití jazykové korekce, mohou přímé citace obsahovat gramatické chyby či překlepy.

V čem by se respondenti chtěli podobat svým prarodičům:

Jednotlivé aspekty, v nichž by se respondenti chtěli svým prarodičům podobat, se dají rozdělit do 3 subkategorií: *charakterové vlastnosti*, *dovednosti a schopnosti* a *životní styl*.

Charakterové vlastnosti

Do subkategorie *charakterových vlastností* prarodičů spadá respondenty ceněná empatie, ambicióznost, inteligence, smysl pro humor, klid a trpělivost, odolnost, optimismus a sebevědomí prarodičů.

Nejvíce respondenty ceněnou charakterovou vlastností prarodičů byla **empatie**, přičemž byla tato vlastnost více ceněná u babiček. Při popisu empatických babiček používali respondenti shodné výrazy jako: „dobrosrdečná“; „hodná“; „chápavá“; „laskavá“; „láskyplná“; „milá“; „milující“; „obětavá“; „ochotná“; „pečující“; „podporující“; „pozorná“; „starostlivá“; „velkorysá“; „vřelá“ či „vstřícná“.

Respondenti často líčili babičky jako obětavé osoby, pro než jsou potřeby rodinných příslušníků na prvním místě:

„V každých složitých situacích si nejdříve myslela na mě, a pak až na sebe. Hlavní pro tebe bylo, abych se měla dobře já.“ (respondent 45)

Respondenti popisovali babičky též jako citlivé a ochotné pomáhat jak rodině, tak ostatním lidem:

„Vždy podporuješ a motivuješ ostatní a snažíš se je vždy pochopit.“ (respondent 56)

„Chtěla bych ti být v budoucnu podobná tím, že jsi velkorysá, milá a ke mě vždy ochotná.“ (respondent 64)

Stejně jako u babiček si respondenti i u dědečků vážili jejich empatie, byť se ve výpovědích, které se týkaly dědečků, nevyskytovala na prvním místě. V dopisech se objevovaly obdobné popisy dědečků jako „chápavý“; „hodný“; „laskavý“; „láskyplný“; „milující“; „milý“; „obětavý“; „starostlivý“; „štědrý“; „velkorysý“; „vřelý“.

Pro respondenty byla i v dopisech dědečkům důležitá jejich vřelost k rodině a okolí:

„Dost semi líbí že jsi milý a dost hodny nalidi okolo tebe.“ (respondent 58)

Respondenti u prarodičů dále oceňovali jejich **ambicióznost**. Pro líčení svých prarodičů užívali výrazů jako: „hodně toho dokázala“ nebo „v životě něco dokázala“; „cílevědomý“; „motivovaná“; „odhodlaná“; „pečlivý“; „pilný“; „pracovitá“; „úspěšná v životě“; „všeuměl“. Ambicióznost u vylíčených dědečků v očích jejich vnoučat převýšila empatii tolik vyzdvihovanou u babiček.

Respondenti si na babičkách vážili nejen jejich pracovního nasazení, ale i specifických schopností jako chovu domácích mazlíčků a hospodářských zvířat, péče o rostliny a zahradu, starání se o chod domácnosti atd.:

„Od babičky bych chtěl přebrat pracovitost a kreativnost.“ (respondent 33)

Na dědečcích respondenti obdivovali zvláště jejich neúnavnost a vytrvalost při jakýchkoli manuálních činnostech a práci na zahradě:

„...chtěl bych se podobat svému dědovi. Být stejně houževnatý a pracovitý jako on.“
(respondent 13)

„...chtěl bych být stejně... pečlivý a cílevědomý jak ty.“ (respondent 88)

U prarodičů respondentům imponovala také jejich *intelligence*, která velmi kontrastuje s ageistickými předsudky vůči seniorům popsáním v teoretické části této práce. Respondenti popisovali inteligenci babiček a dědů slovy jako „chytrá“; „moudrý“; „nadaný v hudbě či na jazyky“; „sečtělá“; „vzdělaná“ či „vzdělávající se i ve stáří“; „zkušená“ či „oplývající životní moudrostí“.

Někteří respondenti zmiňovali, že vnímají rady prarodičů jako velmi přínosné a z jejich výpovědí vyplývá, že si jich váží:

„Mám rád Tvoje životní moudra, babičko, často se nad nimi zamýšlím a snažím se brát si je k srdci a mockrát se mi to už vyplatilo.“ (respondent 1)

Respondenti si na svých prarodičích vážili též jejich odhodlání dosáhnout vysokých životních met:

„Na svém dědovi nejvíce obdivuji jeho inženýrský titul, který v době jeho mládí nebyl obvyklý, a mělo ho málo lidí.“ (respondent 18)

Vnoučata při líčení ctností prarodičů neváhala i srovnávat jejich schopnosti s těmi vlastními:

„...dokonce i dobře ovládá jazyky, což mu tiše závidím, protože mě moc nejdou.“ (respondent 32)

Respondenti kladně hodnotili u svých prarodičů také *klid a trpělivost*.

Některá vnoučata oceňovala vyrovnanost alespoň jedné poloviny z manželského páru svých prarodičů:

„Chtěla bych mít tolik nervů, protože kdybych měla bydlet s dědou, byl by to konec života.“ (respondent 84)

Jiní respondenti si vážili psychické stability prarodičů i ve vztahu k nim samotným a trpělivosti k projevům vlastního chování:

„Jsi skvělá už jen, proto že se mnou máš víc trpělivosti než mamka.“ (respondent 54)

Na svých prarodičích si respondenti cenili též trpělivosti a výdrže, se kterou prarodiče přistupují k drobným domácím pracím. Respondentům samotným se už jen představa, že by se těmito úkony zabývali tak dlouho jako prarodiče, zdála neúnosná:

„...Také si všímám vytrvalosti, se kterou například louskáš pět hodin ořechy, zatímco já jsem skončil po půl hodině, protože jsem na to neměl trpělivost, nebo jak dokážeš celý den štípat třísky na podpal. Takovou vytrvalost a trpělivost bych chtěl mít.“ (respondent 1)

Další z řady respondenty kladně hodnocených vlastností prarodičů byl **smysl pro humor**. Zjištění naznačuje, že vnoučata nevnímala své prarodiče jen jako vážné osoby, ale i jako skvělé společníky, se kterými je zábava.

U některých popisovaných prarodičů se smysl pro humor snoubil se schopností přiznat vlastní chybu a pobavit se spolu s ostatními nad vlastními nedostatky:

„Chtěla bych se umět zasmát sama sobě jako ty, ale bojím se že se moc ztrapním a že se to bude pořád připomínat a tobě je to doslova jedno.“ (respondent 54)

Respondenti si cenili i osobitého šarmu prarodičů, s nímž byli schopni okořenit společné chvíle:

„Babička s dědou jsou hodně vtipní a společenský lidé, kteří nezkazili nikdy žádnou legraci, která na dovolených vždycky byla.“ (respondent 37)

Se smyslem pro humor se pojí i respondenty uznávaný **optimismus** prarodičů.

Respondenti by se rádi podobali prarodičům v jejich pozitivním naladění:

„Doufám že až budu starý podobně jako ona že budu mít stejně dobrou náladu.“ (respondent 53)

Jak se ukázalo, respondenti považovali schopnost vidět věci v lepším světle a hledět na svět s jistou dávkou nadhledu za velmi důležitou a přínosnou:

„Chci se jim podobat v pozitivitě (myšleno jakože i v dnešní situaci se moji prarodiče snaží najít jen to pozitivní a neztrácejí naději)“ (respondent 107)

Další respondenty ceněnou vlastností prarodičů byla **odolnost**.

Respondenti obdivovali psychickou odolnost svých prarodičů, skutečnost, že úspěšně přečkali jakoukoliv nepřízeň osudu a neztratili naději v lepší budoucnost:

„Chtěla bych být stejně silná jako ona. Kdykoli ji něco trápilo tak to nedala najevo, jen aby se ostatní kvůli ní netrápili. Vždy byla statečná a zvládla to.“ (respondent 11)

Někteří prarodiče byli vnoučaty líčeni jakožto silní a nezlomní jedinci:

„Je strašně štědrý a silný člověk i přes všechno, co ho potkalo, ať už to byla ztráta nebo nemoc, nevzdal se a šel dál.“ (respondent 32)

Respondenti obdivovali u prarodičů také jejich **sebevědomí** plynoucí jak z jejich jistoty o tom, kým jsou, čeho všeho jsou schopni a co v životě dokázali, tak i z jejich nesčetných zkušeností, které jim umožnily sebevědomí průběžně budovat.

„Já bych se chtěla babičce v mnoha věcech podobat, například být si jistější ve svých rozhodnutích.“ (respondent 14)

„...přinejmenším bych chtěla mít, alespoň polovinu její sebejistoty.“ (respondent 6)

„...jeho jistota a sebevědomí se také mohou hodit...“ (respondent 21)

Dovednosti a schopnosti

Do subkategorie *dovedností a schopností* prarodičů patří schopnost dobře vařit či péct, manuální zručnost a schopnost vysvětlit učivo či naučit dovednosti.

Z dovedností prarodičů respondenti nejvíce oceňovali, pokud prarodiče uměli **dobře vařit či péct**. Zejména babičky bývají spojovány s rozmazlováním vnoučat v podobě chutných či pracných (a většinou ne příliš dietních) jídel, jejichž příprava zabere mnoho času.

Pro některé prarodiče, kteří jsou již v důchodu, může představovat vaření či pečení koníček, jímž lze vyplnit množství volného času, jenž by kdysi trávili v zaměstnání:

„Vždycky když k ní přijedem na víkend uvaří nám jídlo námi vybraný a když odjíždíme, tak nám většinou něco zabalí domů.“ (respondent 53)

„Dědo, chtěl bych umět stejně vařit jako ty, děláš skvělé jídla.“ (respondent 75)

Část respondentů srovnávala vlastní kuchařské a pekařské dovednosti s těmi prarodičů:

„Chtěla bych jednoho dne upéct tak úžasný chleba, jako ho umí jen moje milovaná babička.“
(respondent 2)

V neposlední řadě si respondenti u prarodičů cenili také jejich **manuální zručnosti**. Uváděli celou škálu podob manuální zručnosti svých prarodičů od kutilství, umění spravit cokoliv porouchaného v domácnosti, až po drobné domácí práce s jehlou a nití vyžadující trpělivost a bystré oko.

„Taky bych chtěl vzručný jako děda“ (respondent 89)

Někteří respondenti při popisu svých babiček jako manuálně zručných poukazovali na určitý nezvyk vzhledem k tomu, že manuální zručnost bývala kdysi považována za převážně mužskou dovednost:

„...nenosí v kabelce jako většina žen rtěnku a parfém ale šroubovák, metr a kleště. Je totiž kutilka všeho druhu.“ (respondent 17)

Jiní respondenti líčili umění prarodičů s jehlou a nití, které mnohdy šetří peněženku rodičům vnoučat:

„Chtěl bych být stejně zručný jako moje babička. Umí totiž šít na šicím stroji, když jsme byli malí, šila mně a mé sestře oblečení a pletla svetry a šály.“ (respondent 23)

Respondenti, mnohdy s vděčností, poukazovali na **schopnost** prarodičů **vysvětlit učivo nebo naučit dovednosti**.

Mnozí respondenti na svých prarodičích oceňovali ochotu zastoupit rodiče v pomoci s nejrůznějšími školními požadavky:

„...v létě mi pomáhala s matematikou, která pro mě byla celkem složitá kvůli on-line výuce.“
(respondent 19)

Část prarodičů naučila svá vnoučata nejrůznějším pohybovým dovednostem:

„Také vím, že jsi to byla ty, kdo mě poprvé postavil na skateboard, kolečkové brusle a lyže.“
(respondent 3)

Prarodiče také často vnoučatům představovali aktivity, jež se později staly koníčky respondentů:

„Nesmím také zapomenout na to, jak jsi mě naučil střílet ze vzduchovky, samozřejmě do plechovek.“ (respondent 29)

„...hlavně si mě naučil hrát na klávesy, které jsem si hrozně moc oblíbila.“ (respondent 44)

„Děda mě také přivedl k rybařině což je můj veliký koníček.“ (respondent 51)

Životní styl

Subkategorie *životní styl* prarodičů zahrnuje kvality jako aktivitu či sportování, pohodu a klid a krásu či upravenost.

Některé z prarodičů respondenti obdivovali za jejich *aktivitu* či *sportování*.

Úspěchy určité skupiny popisovaných prarodičů na poli sportu byly vskutku raritní:

„Dědovi bych se chtěl podobat v tom, že v 58 letech uběhl maraton.“ (respondent 119)

Část popisovaných prarodičů se svou fyzickou aktivitou zkrátka jen vymyká populaci seniorů:

„Babičce bych se chtěl podobat v tom, že ve svém věku ještě pořád jezdí na kole, hraje tenis a chodí ven.“ (respondent 99)

„Doufám, že až budu v tvém věku, budu alespoň z půlky tak aktivní, jako ty. Přece jen ne každá babička jezdí s vnoučaty lyžovat a chodit po horách.“ (respondent 47)

Jiní respondenti si vážili zkrátka jen skutečnosti, že prarodiče vedou aktivní život věku navzdory:

„Taky bych chtěla být i ve vašich letech tak aktivní jako vy, hrát třeba nějaký sport jako děda...“ (respondent 25)

Respondenti by se rádi prarodičům podobali též v *pohodovém, klidném životním stylu*, v kontrastu se všudypřítomným stresem a shonem všedních dní.

Vnoučata by ocenila, kdyby se stejně jako prarodiče nemusela tolik namáhat, zejména v souvislosti se školou, a měla více času na činnosti, které je skutečně baví:

„*Chtěla bych se (prarodičům) podobat v tom že už mají pohodový život většinou bez práce*“ (respondent 121)

„*Chci se podobat prarodičům ve výchově svých vnoučat, v pohodářství.*“ (respondent 112)

Specifikem vyzdvihovaným pouze u respondenty popisovaných babiček byla jejich *krása* či *upravenost*.

V rozporu s výše zmiňovanými ageistickými předsudky vůči stáří, a zvláště vůči seniorkám, považovali někteří respondenti své babičky jako dobře vypadající a pečující o svůj vzhled:

„*Rozhodně bych chtěla mít její metabolismus a krásu.*“ (respondent 8)

„*Také až mi bude tolik let, kolik je mé babičce, chtěla bych vypadat tak skvěle a být tak krásná jako ona.*“ (respondent 108)

V čem by se respondenti chtěli lišit od svých prarodičů:

Velká část respondentů dospěla ve svých úvahách-dopisech k závěru, že se od svých babiček a dědečků nechtějí vůbec ničím lišit. I přesto někteří respondenti ve svých úvahách popsali, v čem by se svým prarodičům nechtěli podobat. Jejich výpovědi lze rozdělit do subkategorií *charakterové vlastnosti, postoje, životní styl a dovednosti a schopnosti*.

Možná překvapivě zmínila jistá část respondentů, že se od svých prarodičů **nechtějí lišit ničím**.

„Když se nad tím zamyslím, tak mě asi nenapadá žádná vlastnost, která by mě strašila, že takový být nechci. Ačkoliv jsou někdy nervní, pomalí, nebo nerozumí moderní technologii, tak si myslím, že na to mají právo po tolika letech a my na tom budeme ještě možná hůř.“
(respondent 20)

„Jiný než ty bych asi nechtěl být v ničem, jsi sama sebou, na nic si nehraješ, dokážeš každému poradit, neděláš v ničem rozdíly.“ (respondent 27)

„Jiná bych nechtěla být v ničem přijde mi, že babička je taková jaká bych chtěla být i já.“
(respondent 61)

Charakterové vlastnosti

Do subkategorie *charakterových vlastností* prarodičů spadají respondenty negativně hodnocené: netolerance, pesimistický přístup k životu, cholericnost a překvapivě i přílišná empatie prarodičů.

Respondenti by se charakterově od některých svých prarodičů chtěli nejvíce lišit **netolerancí** pro ně typickou. Tu popisovali také dalšími výrazy jako „bezohlednost“; „diktátorskost“ či „tvrdohlavost“. V souladu se skutečností, že si respondenti u jiných popisovaných prarodičů velmi vážili jejich empatie a považovali vlastnosti jako toleranci, snahu o pochopení druhých a soucit s okolím za důležité, byla bezohlednost prarodičů respondenty vnímána jako velmi problematická.

Respondenti si stěžovali na skutečnost, že někteří jejich prarodiče se v diskuzích a hádkách snaží mít vždy poslední slovo a nerespektují názory druhých ani jiný pohled na věc:

„Bohužel tady musím zmínit jedinou tvoji špatnou vlastnost, a to je tvrdohlavost. Občas se to dá snášet, ale určitě víš, že v některých momentech, už to bylo vážně moc, a musela sis za každou cenu prosadit svou.“ (respondent 45)

„Moje babička je takový malý šéf, když si něco usmyslí nebo něco dělá, musí být vždy po jejím, je to velký puntičkář.“ (respondent 23)

„Děda je někdy až moc radikální, myslím si, že je lepší naslouchat i názorům ostatních“ (respondent 94)

„Dědeček od tatínka je velmi tvrdohlavý. Občas by neuškodilo přiznat pravdu nebo brát na vědomí, že lidé nemají vždy stejné názory“ (respondent 8)

Respondenti by se jen neradi ztotožňovali s některým prarodičem vlastním **pesimistickým přístupem k životu**.

„Nemysli si, že všechna naše rodina nemá tebe ráda, nemáme rádi tvoje pesimistické myšlenky a ne tebe“ (respondent 67)

Vnoučata se shodovala, že je pro ně důležité obecně vidět věci v lepším světle:

„Můj děda má velmi negativní pohledy na ostatní lidi, na vládu, na svou zem, a vlastně na všechno.“ (respondent 21)

„Chtěl bych být trochu optimističtější než děda.“ (respondent 123)

Byť byla empatie respondenty nejvíce ceněnou vlastností popisovaných prarodičů, někteří respondenti ji zároveň považovali za slabinu v případech, že byli prarodiče dle jejich názoru až příliš empatictí. **Přílišnou empatii** jakožto věc, ve které se chtějí odlišovat, připisovali respondenti pouze babičkám. Tato vnoučata nevnímala své babičky pouze černobíle, nehodnotila jejich empatii jen jako obdivuhodnou ctnost, ale též jako slabinu přinášející riziko, že by ostatní lidé mohli přílišné dobrotivosti babiček zneužívat.

„Ona byla hodně moc milá a hodná... až tak, že teď zpětně je mi jí moc líto. Protože vím, že čím víc je člověk milý, tím víc mu lidé ubližují.“ (respondent 35)

Respondenti poukazovali na to, že příliš empatické babičky přehnaně staví blaho druhých a jejich potřeby nad to vlastní a že se tím pádem i zanedbávají:

„Někdy mi ale přijde, že si příliš hodná nebo, že se spíše pro všechny „rozkrajuješ“. Nezapomínej na sebe, udělej si něčím radost“ (respondent 66)

Některá vnoučata byla znepokojena skutečností, že se babičky v manželství či partnerském vztahu v podstatě obětují pro dědečky:

„Chtěl bych být jiný v tom, abych nemusel skákat okolo dědi a dělat to co řekne“ (respondent 86)

Specificky jen u dědečků uváděli respondenti jako charakterovou vlastnost, v níž by se chtěli odlišovat, jejich **cholericnost**.

Mnozí z respondentů poukazovali na zajímavost, že pokud je ve vztahu dědeček cholericný, babička bývá empatická, aby tento dědečkův nešvar kompenzovala a vztah tak zdárně fungoval:

„...děda je asi příliš cholericný a babička moc empatická.“ (respondent 9)

Postoje

Do subkategorie *postojů* prarodičů lze zahrnout jejich negativní vztah k moderním technologiím, předsudky vůči mladší generaci a dnešní době či odlišné politické názory.

Z této subkategorie respondentům nejvíce vadil **negativní vztah prarodičů k moderním technologiím**. Respondenti se již narodili v době moderních přístrojů a jen stěží by si dnes dovedli představit dřívější svět bez mobilních telefonů, počítačů a televize, kterou většina světové populace již považuje za samozřejmost.

„...Když totiž přijde na moderní technologie, většinou se oba prarodiče drží dál.“
(respondent 12)

Někteří respondenti vzali v potaz úvahu, že pro prarodiče nemusí být snadné držet krok se stále sofistikovanějšími zařízeními, která po valnou část jejich životů ještě neexistovala:

„Asi bych chtěl být jiný v tom, že se budu snažit být více moderní, protože pak je s vnoučaty větší sranda a více je můžu chápat, ale na druhou stranu jí zase chápu, protože je jiná doba a jiné chování a dřív prostě nebyly třeba mobily“ (respondent 34)

Respondenti by se též rádi vyvarovali **předsudkům vůči mladší generaci a dnešní době**.

Mezi respondenty panoval konsenzus v otázkách otevřenosti vůči novým věcem, toleranci vůči nim a snaze o jejich pochopení oproti xenofobii a neofobii vyskytující se u některých vylíčených prarodičů:

„Nechtěla bych být jako ty v tom, že už tolik nepřemýšlíš dopředu a nejsi tak otevřená novým věcem... nechtěla bych mít předsudky jako ty.“ (respondent 82)

Respondentům vadilo hlavně to, že se je prarodiče nesnažili pochopit a že naopak vyvíjeli značné úsilí k tomu, aby respondentům znechutili oblíbené aktivity a záliby:

„Nechci mít předsudky jako babička. Nechci zakazovat ostatním čtení fantasy knih (Harry Potter) jako babička.“ (respondent 125)

Jiní respondenti poukazovali obecně na potíže prarodičů přizpůsobit se průběžnému rychlému vývoji životních podmínek a životního stylu:

„Život je změna, a proto chci být víc otevřenější vůči změnám, i když to ve stáří možná bude těžší.“ (respondent 68)

Specificky s babičkami se respondenti mnohdy **neshodovali v politických názorech**.

Respondenti babičkám vytýkali nezájem o politické dění:

„Nesouhlasím s tebou v tom, jak se staviš k politickému dění v ČR. Myslím, že bychom se my, obyčejní lidé, měli o takové věci zajímat, jinak si s námi vláda bude dělat, co chce.“
(respondent 4)

Někteří respondenti zastávali liberálnější názory než jejich babičky:

„Nikdy jsem neměl stejné radikální politické názory jako ty. Já jsem o něco otevřenější ohledně politiky.“ (respondent 60)

Vnoučata se názorově vyhraňovala vůči politické levici:

„Ale nechtěl být komunista...“ (respondent 89)

Životní styl

Do subkategorie *životního stylu* prarodičů patří užívání návykových látek, nečinnost, neschopnost oddělit práci od volnočasových aktivit a málo možností k cestování.

Respondenti uváděli, že by se rádi vyvarovali **zneužívání návykových látek**, které jsou jak škodlivé pro zdraví prarodičů, tak zatěžující pro jejich peněženky.

Někteří respondenti líčili závažné zdravotní následky alkoholově závislých prarodičů, ani ty je však od pití neodradily:

„Děda má kvůli alkoholu velké problémy. Jelikož ho složí jedno pivo, tak hodně padá. Má díky tomu epileptické záchvaty a už několikrát kvůli tomu skončil v nemocnici.“ (respondent 42)

Návykové látky, obzvláště alkohol, též negativně ovlivňují vztahy prarodičů se zbytkem rodiny a nenávratně mění jejich osobnost. Někteří respondenti poukazovali na fakt, že alkoholově závislí prarodiče po četných relapsech ztrácejí či úplně ztratili důvěru ostatních členů rodiny:

„Babičce zase kvůli alkoholu každý křivdí, ale ona vždy popírá, že nepije. Ale vždy když tam jsem, tak hledám schovanou lahev od vodky...“ (respondent 42)

Jiným respondentům vadila kombinace toho, že prarodiče ničí návykovými látkami nejen vlastní zdraví, ale i životní prostředí a že je jejich okolí nuceno pociťovat následky jejich nezdravého počínání:

„Štve mě že většinu času co jsem u ní tak kouří a většina bytu cítit kouřem. Podle mě by se měla pro cigáro aspoň projít a ne prosit dědu aby jí svezl autem přes ulici...“ (respondent 53)

„Občas mi ale vadí jak hodně kouří, protože pak smrdí celý barák a škodí to jeho zdravý“ (respondent 51)

Několik respondentů vyjádřilo znechucení nad chutí některých druhů alkoholu – vnoučata nechápala, jak mohou prarodiče holdovat něčemu tak odpuzivému:

„Rád bych se vyvaroval pití vína, je hořké a nevím, jak to může někomu chutnat.“ (respondent 33)

Co se týče stylu života, respondenti by byli rádi **aktivnější** než někteří jejich prarodiče. Vytykali prarodičům různé podoby **nečinnosti**, nejčastěji zmiňovanými přitom byly sezení či pospávání u televize.

„Nechtěla bych se podobat dědovi asi v tom, že celý den jen leží na gauči. Ted' jak přišla zima asi se pomalu pouští do zimního spánku.“ (respondent 36)

Respondenti se shodovali, že je pro člověka v každém věku důležitý pohyb a pobyt na čerstvém vzduchu:

„Měla by trochu začít chodit, protože nikam moc nedojde a sedí jenom doma.“ (respondent 53)

Zdaleka ne u všech popisovaných prarodičů se vyskytoval nešvar v podobě nečinnosti. Respondenti poukazovali i na opačný fenomén u některých prarodičů spojený s jejich workoholismem – tím byla **neschopnost oddělit práci od volnočasových aktivit**.

Respondenti kritizovali přehnanou pracovní vytíženost prarodičů, kvůli které zanedbávali vlastní zájmy i rodinu, někteří z prarodičů se dle respondentů cítili natolik nepostradatelní a spjatí se zaměstnáním, že jim to bránilo odpočinout si i o dovolených:

„Chci mít více času, abych se mohl věnovat mé rodině, mým koníčkům a v budoucnu i svým vnoučatům.“ (respondent 26)

„Děda měl neustále na uchu telefon a něco řešil. Nedokázal si užít chvíle s rodinou. Byl nervózní a podrážděný. Měl pocit, že bez jeho přítomnosti se ve firmě neobejdou.“
(respondent 13)

Jiní respondenti uváděli, že v jejich očích přílišné studijní ambice ubíraly prarodičům čas a prostor na zábavnější činnosti:

„Ty jsi celý život strávila učením se a studováním na školách, ale já si chci i trochu užít života...“ (respondent 64)

Vnoučata také zmiňovala nesčíselné domácí práce a úpravy zahrady, jimž se prarodiče plně oddávali, a v důsledku zapomínali na odpočinek:

„Každý víkend jezdíš na chatu, kde pořád jen pracuješ, občas by sis taky mohla vzít volno.“
(respondent 39)

Dovednosti a schopnosti

Do subkategorie *dovedností a schopností* spadá nedostatečné vzdělání prarodičů v očích respondentů.

Respondenti by rádi dosáhli vyšší životní úrovně než prarodiče, a proto také poukazují na v jejich očích ***nedostatečné vzdělání svých prarodičů***, které bývá spojováno s příslušnou životní úrovní.

Pro některé respondenty znamenalo vyšší vzdělání i vidinu vyššího platu:

„Nechci být švadlena jako ty, protože bych málo vydělávala.“ (respondent 4)

Jiní respondenti si vyšší vzdělání spojovali s možností fyzicky méně namáhavé práce:

„Chtěl bych mít jinou práci a nejspíše pracovat hlavou nežli rukama.“ (respondent 40)

Respondenti také uváděli, že měli prarodiče dle jejich názoru příliš ***málo možností k cestování*** buď kvůli jejich pracovnímu vytížení, nebo kvůli předchozímu politickému režimu, který cestování příliš neumožňoval.

„Chtěla bych víc cestovat. Babička za tu dobu co jí znám nebyla nikde na dovolené, pořád pracuje.“ (respondent 46)

Respondenti se shodovali, že by se rádi podívali zejména do vzdálenějších zemí, do nichž se prarodiče neměli možnost či příležitost dostat, nebo k vycestování neměli finanční prostředky:

„Chtěl bych hodně cestovat, podívat se do různých států a také do USA, protože naše generace má lepší možnosti k cestování a je lépe vybavena znalostmi jazyků.“ (respondent 3)

Pouze u dědečků vyslovili někteří respondenti přání *lišit se ve všem*.

„Upřímně asi bych chtěla změnit vše co jde, je toho ale docela dost.“ (respondent 84)

„...jinak bych chtěl být ve všem jiný kromě toho GUCCI kabátu.“ (respondent 87)

Jaké výtky mají prarodiče vůči respondentům:

Výtky od prarodičů vůči respondentům se dají rozdělit do subkategorií *trávení volného času, životní styl a školní povinnosti*.

Trávení volného času

Nejčastějšími výhradami prarodičů vůči respondentům z hlediska *způsobu trávení volného času* byly **výtky vůči množství času tráveného na mobilu či počítači**.

Respondenti si stěžovali na skutečnost, že prarodiče často nedokáží pochopit, že si na elektronických zařízeních nehrají hry po celý čas, který na nich tráví. Vysvětlovali, že díky počítačům mají např. zprostředkovanou distanční výuku v době pandemie a že s jejich prostřednictvím vypracovávají domácí úkoly a následně je odesílají vyučujícím, kteří jim je zadali. Respondenti rovněž uváděli, že počítač využívají k vyhledávání důležitých informací potřebných k jejich studiu:

„...když pracuju na počítači a dělám tam třeba prezentaci, slohovku nebo mám online hodinu tak to neznamená že se flákám.“ (respondent 71)

Dle respondentů pocházely výtky prarodičů týkající se elektroniky z nepochopení důležitosti chytrých zařízení pro dnešní teenagery. Vzhledem k tomu, že se moderní technologie nevyskytovala v dětství a mládí prarodičů respondentů, a ti tak byli nuceni obejít se bez nich, nedokáží mnohdy pochopit, jak moc je na ně dnešní mládež odkázána:

„Jen jediná výtka mi vadí nejvíce: „za naší doby telefony vůbec nebyly, takže jsme nikomu volat nemohli“. Nevím co bylo dříve, znám co je teď.“ (respondent 64)

„Docela mi vadí, všechny ty vaše výtky, jako například : „ Ta vaše generace, pořád na těch vašich mobilech ! Ven byste měli jít a neseďte celý den doma !” nebo „ Když já jsem byla ve tvém věku, nic takového nebylo! ““ (respondent 38)

Někteří respondenti poukazovali i na určitý nesoulad mezi výtkami od prarodičů a tím, že i prarodiče jsou do určité míry závislí na některých elektronických zařízeních, kupříkladu na televizi, aby mohli sledovat jejich oblíbené pořady:

„Jaké výtky mi od tebe nejvíc vadí? Asi to že jsem na mobilu, co si budu taky si každý večer zapneš telku a díváš se na nějaký seriál.“ (respondent 70)

Výtky prarodičů směřující na volný čas trávený před mobily a počítači bývaly spojeny i se starostmi o zrak jejich vnoučat:

„Nesed' pořád před tou obrazovkou, akorát si zkazíš oči.“ (respondent 12)

Životní styl

Do subkategorie *životního stylu* spadají následující výtky od prarodičů vůči: nedojídání či nucení respondentů do jídla, projevu respondentů, vizáži a stylu oblékání respondentů, nepořádku, nedostatečné pomoci respondentů v domácnosti a výtky plynoucí ze srovnávání respondentů s ostatními lidmi.

Z výpovědí v dopisech vyplynulo, že prarodiče obvykle vytýkali respondentům *nedojídání* či je rádi *nutili do jídla*. Prarodiče se mimo jiné snažili dbát i na to, aby měla jejich vnoučata dostatečný přísun živin potřebných pro normální růst a funkci orgánů, zvláště mozku a kognitivních funkcí.

Respondenti těžce nesli výtky prarodičů vůči nedojídání zejména byly-li spojené s poznámkami o tom, že jsou vnoučata dle názoru prarodičů podvyživená:

„Od mě babičky mi nejvíce vadí věta: „Jsi hrozně hubený, musíš víc jíst“.“ (respondent 34)

„Vadí mi výtky „Najez se jsi moc hubená.““ (respondent 85)

Respondentům vadila i skutečnost, že ne všichni prarodiče zohledňovali, jaká jídla jejich vnoučata preferují:

„Sluší se jídlo dojíst ale člověk by se neměl přezírat a nutit někoho jíst to co mu nechutná mu to jen víc zhnusí.“ (respondent 70)

Prarodiče se často snažili pomocí odstrašujících příkladů donutit svá vnoučata k tomu, aby si více vážili jídla, které mají k dispozici:

„Hlavní výtka z dědovo strany je u jídla, “Děti v Africe by za to byly vděčný!““ (respondent 33)

Od prarodičů vadily respondentům také **výtky vůči stylu projevu**.

Podle prarodičů by respondenti neměli užívat neslušných výrazů, a to zejména v jejich přítomnosti:

„...když se zamyslím, myslím, že babička mi nic nevyčítá. Možná jenom to, abych nemluvila sprostě.“ (respondent 46)

Prarodiče se též snažili motivovat vnoučata ke zlepšení projevu poukazováním na nedostatky v jejich vyjadřování:

„Vadí mi výtky „Měla bys číst koktáš.““ (respondent 85)

K nelibosti respondentů vedly i **výtky prarodičů vůči stylu oblékání a vizáži**.

Výtky některých prarodičů byly motivovány starostí o kvalitu vlasů a kůže zejména vnuček po četných zkrášlujících zásazích:

„Vím, že ti vadí, že si furt barvím hlavu a říkáš mi, že mi za chvíli ty vlasy vypadají.“ (respondent 30)

Dle názorů některých respondentů nedrželi prarodiče ve svých názorech na módu krok s dobou a měli zastaralý pohled na tělesné modifikace:

„Ne všichni se oblékají stejně nebo mají stejné náboženské názory. A teď velice důležitá věc, ne každý člověk, co má tetování či piercing, je kriminálník, vězeň nebo drogový dealer“ (respondent 38)

Prarodiče by dle respondentů měli šetřit též **výtkami vůči nepomáhání v domácnosti**.

Prarodiče často nutili vnoučata k domácím pracím, aby tak odlehčili svým potomkům, zejména matkám svých vnoučat, což ovšem vnoučata nelibě nesla:

„Babička mi pořád říká: „Pomoc té mámě taky někdy“ ...“ (respondent 8)

„Jaké výtky nesnáším? ... když mě nutíte... dělat něco co nechci, vytírat schody a chodbu nebo umývat nádobí.“ (respondent 24)

Dále respondentům od prarodičů velmi vadily **výtky plynoucí z jejich srovnávání s druhými lidmi**.

Respondenti by byli raději, kdyby prarodiče uznávali jejich jedinečnost a zaměřovali se spíše na to, v čem vnoučata vynikají nad ostatními namísto na jejich nedostatky oproti druhým:

„...když mě začneš srovnávat s někým, kdo je třeba mladší, tak to mě naštve nejvíc.“
(respondent 54)

Respondenti také neměli rádi, pokud je prarodiče porovnávali se sourozenci. Ať už byl jejich záměr sebevíce výchovný, zdá se, že ve vnoučatech spíše podporoval sourozeneckou rivalitu:

„...moje sestra byla úplně jiná a hodnější, ale já nejsem ona a nikdy se nebudu chovat jako ona, na tuhle výtku jsem úplně alergická.“ (respondent 59)

Respondentům od prarodičů vadily také **výtky vůči nepořádku**.

Někteří respondenti sami sebe vnímali jako celkem pořádné a výtky dle nich plynuly z pouhé skutečnosti, že je prarodiče zastihli ve slabých chvílích v jindy uklizeném prostředí:

„...Přitom babička vždycky přijde v nejhorších chvílích, kdy máme v pokoji nepořádek, opravdu to nevyčytává.“ (respondent 8)

Jiní respondenti se obhajovali tím, že mají jejich prarodiče přílišné požadavky na úklid a že jsou až přehnaně perfekcionista, co se týče čistoty a pořádku:

„...mě dokáže velice rychle naštvat jedna výtka, která není ani z poloviny pravdivá, ...a tou je: „Máš tady hrozný nepořádek, měla by sis to tu co nejrychleji uklidit.“ ...přijde mi, že babičky oči vidí i to, co jiné sotva spatří za použití mikroskopu.“ (respondent 6)

Školní povinnosti

Z této subkategorie si respondenti stěžovali na **výtky** prarodičů **vůči nedostatečnému školnímu výkonu**. Těmito výtkami se prarodiče svá vnoučata pravděpodobně snažili povzbudit, aby ve škole vyvíjela větší úsilí, které by mělo vést k širšímu repertoáru možností následného pracovního uplatnění. V dobách mládí prarodičů neměli lidé na výběr z tolika možností středních a vysokých škol a ani vysokoškolské tituly nebyly tak rozšířené jako nyní. Prarodiče se proto nejspíše chtěli ujistit, že jejich vnoučata udělají vše pro to, aby měla možnost zdárně vystudovat druhý stupeň základních škol a dále se vzdělávat na středních školách či gymnáziích a případně pokračovat dál na univerzity.

Část respondentů tvrdila, že se necítí být „studijním typem“ a že nemá takové ambice, aby se řadila mezi premianty třídy:

„Někdy mi vadí, když jste přísní ohledně školy, vím, že by to mohlo být lepší, ale nejsem ten typ, že bych toužil ve třídě vyniknout.“ (respondent 3)

Někteří respondenti uváděli, že jsou výtky prarodičů spíše demotivující vzhledem k tomu, že se ve škole snaží, jak nejlépe mohou:

„Ale jedna věc, která mi vadí, když ji říkáte a to je ta, jak mi dokola opakujete, ať se učím, přestože se učím, jak nejlépe to jde“ (respondent 25)

Jaké největší zážitky mají respondenti s prarodiči:

Všechny respondenty popisované zážitky s prarodiči vyplývají ze společně tráveného času a nedají se tedy rozdělit do subkategorií, lze je však rozdělit na zážitky *pozitivní* a *negativní*. Do *pozitivních* zážitků se dají zařadit: prázdniny, výlety, specifické činnosti s prarodiči, společně trávený čas s prarodiči všeobecně, vtipné zážitky, společně strávené svátky, návštěvy a poslouchání vyprávění prarodičů uváděné jakožto významný zážitek.

Část respondentů zmiňovala, že si váží *společně tráveného času s prarodiči obecně*. Vnoučata si nejspíše byla vědoma toho, že existence každého z nás netrvá věčně a že si nikdo nemůže být zcela jist, kolik času mu ještě zbývá, a tudíž si vážila každého momentu, který mohou trávit s milovanými prarodiči.

„Nikdy nezapomenu společně strávené chvíle s tebou.“ (respondent 90)

„Nezapomenu na strávený čas s tebou všeobecně.“ (respondent 88)

Nejčastěji uváděným „největším zážitkem s prarodiči“ byly *prázdniny*, zejména letní prázdniny, kdy nejsou respondenti zaneprázdňeni školními povinnostmi a mají tak více času stýkat se se svými prarodiči.

Respondenti zmiňovali mnoho zážitků z prázdnin jak v tuzemsku, tak ze zahraničí:

„Celé letní prázdniny trávím u babičky a dědy. Je to vždycky nejlepší část roku.“ (respondent 5)

„Nejvíce si pamatuji, jak jsem s rodinou včetně babičky letěla na dovolenou do Řecka. ...Celá rodina chodila na procházky, opalovala se, plavala v moři a vychutnávala místní jídla.“ (respondent 14)

Respondenti často vzpomínali na společné *výlety* s prarodiči po památkách, kulturních místech či zábavních atrakcích.

„Brala mě i mladšího bratra do zoologických zahrad, na zámky, do dinoparku, kina a na další skvělé výlety.“ (respondent 7)

„Nejlepší byl asi náš výlet do továrny na čokoládu, kde jsme si to moc užily. Měly jsme možnost vidět veškerý proces, při její výrobě, tvoření pralinek, bonboniér a čokoládových bonbonků.“ (respondent 45)

Někteří respondenti vnímali jako významný zážitek **specifické činnosti prováděné s prarodiči** – např. rybaření či houbaření – které umocňovaly jejich citové pouto s prarodiči a potenciálně se staly koníčky respondentů.

„Zážitků s babičkou a dědou mám hodně. Nejradši mám ale, když jdeme ven na houby nebo na ryby.“ (respondent 5)

„Nikdy nezapomenu na časy kdy jsi ještě bydlela ve mlejně, chodili jsme pást ovce a hráli si u tebe na zahradě.“ (respondent 63)

Někteří respondenti vzpomínali na **vtipné zážitky s prarodiči**.

„...když si děda koupil novou LCD televizi a během prvních chviliek si ji rozsedl. Nejlepší na tom bylo, že se vůbec nezlobil ale s babičkou se popadali za břicho.“ (respondent 20)

Často uváděné zážitky s prarodiči pocházely i z období **společně strávených svátků**, z nichž nejčastěji zmiňovanými byly zážitky z období Vánoc.

„Nejlepší zážitek s vámi byl snad úplně každý, který s vámi mám. Například když jsme se vždy sešli s celou rodinou na vánoce a pekli cukroví“ (respondent 64)

„Také rád vzpomínám na loňské Vánoce, které jsem prožil s Vámi a s rodinou, byl to pro mě nejhezčí zážitek, kdy můžu strávit svůj čas s rodinou nebo blízkými.“ (respondent 24)

Mezi významné zážitky řadili respondenti i **návštěvy u prarodičů**, které bývaly spojeny s dobrým jídlem navařeným většinou babičkami, příjemným posezením a popovídáním.

„...každá návštěva byla úžasným zážitkem, na který se nedá jen tak zapomenout.“ (respondent 35)

Za zážitek považovali někteří respondenti i **poslouchání prarodičova vyprávění o vlastním životě**, z něhož si mohli vzít ponaučení, nebo se zkrátka dozvědět něco nového o barvitě minulosti svých prarodičů.

„Baví mě se nechat poučovat od někoho tak zkušeného, znalého...“ (respondent 126)

Často zmiňovanými byly bohužel i **smutné či bolestné zážitky s prarodiči**.

„Ale taky nikdy nezapomenu na to, že jsem musel babičce hledat vodku, aby se byla schopna starat v nemocnici o dědu.“ (respondent 42)

„Když mi bylo devět let, musela jsem letět do České republiky...na letišti...naproti seděla holka a měla krásnou hračku. Řekla jsem babičce, aby mi to koupila... Šla hledat tu hračku, ale nikde nemají...místo toho mi koupila malý větrák. Byla jsem trochu rozzlobená...a nepovídala s ní. Potom mi strčila peníze do kapsy... Najednou v rozhlase hlásilo, že už máme jít... Babička brečela. To je poprvý, kdy jsem ji viděla brečet... Ted' s ní někdy volám, ale neměla jsem moc času ani ona...za dva roky letím do Vietnamu navštívit babičce.“ (respondent 50)

Někteří respondenti ovšem přiznali, že **nemají s prarodiči žádný nezapomenutelný zážitek**.

„Zažili jsme spolu určitě spoustu krásných věcí, ale já byl mladý a skoro nic si nepamatuji.“ (respondent 65)

„...nevzpominám si netravím moc času v babičkou nebo dedou.“ (respondent 122)

Z analýzy dopisů lze usuzovat, že minimálně 6 z popisovaných prarodičů respondentů byli cizinci (z Vietnamu, Slovenska, Ruska a Srbska) a 5 prarodičů respondentům plně v minulosti nahrazovalo či doted' nahrazuje rodičovskou péčí. 6 respondentů označilo popisovaného či popisované prarodiče jako svůj „vzor“ či „hrdinu“, pro 3 respondenty to byl „nejlepší přítel“ či „nejbližší osoba“. 3 respondenti uvedli, že prarodiče buď „moc neznají“, nebo si „uvědomili, jak málo toho o prarodiči vědí“, nebo je „mrzí, že je nepoznali“.

„Mám Vás moc rád, jste mi náhradní rodiče a je to s Vámi docela fajn, mohl jsem dopadnout mnohem hůř. Vážím si toho, že jste se o mne i mého bráchu postarali.“ (respondent 3)

„Na rozdíl od ostatních dětí se o mě od mladého věku rodiče nestarali. Moji rodiče letěli do České republiky, když mi byly 2 roky. Takže samozřejmě, že jsem musela zůstat se svými prarodiči od té doby až do doby před 2 lety“ (respondent 43)

„Babička je ta, co o mě starala do devíti. Já ji mám strašně ráda. Když moje máma byla v Česku, tak moje babička o mě starala jakoby druhá mamka.“ (respondent 50)

Vyjádření v úvahách některých respondentů o prarodičích by mohla svědčit o jejich možném ageistickém způsobu smýšlení, např.:

„V čem bych chtěl být jiný než babička nebo děda? V tom že jim všechno dlouho trvá. A rádi zdržují v tom nechci být stejný.“ (respondent 112)

„Když mě jako malého brávali na výlety na kolech... byla celková rodinná pohoda, kdy jsme si z babičky například tropili žerty kvůli její pomalosti.“ (respondent 124)

„...Asi bych se chtěla dožít míň let akorát pak jen trpěli.“ (respondent 118)

14. Porovnání s výsledky dalších českých studií:

Původním záměrem empirické části této bakalářské práce bylo analyzovat data z výzkumů uskutečněných v České republice od roku 1989 zabývajících se obdobným tématem jako tato bakalářská práce (vztah vnoučat na pomezí pubescence-adolescencce s jejich prarodiči) a porovnat je s výsledky našeho výzkumu. Výzkumy byly vyhledávány pomocí klíčových slov „mezigenerační vztahy“, „vztah vnoučat a prarodičů“, „vztah vnouče-prarodič“ a „postoj vnoučat k prarodičům“ přes platformu shromažďující odborné články a publikace Google Scholar a Theses.cz od listopadu do prosince 2020. Kritéria pro zařazení publikovaných výzkumů do analýzy byla následující: výzkumy uskutečněné v letech 1989–2020, cíl výzkumu „zachycení vztahu vnouče-prarodič“, věk respondentů 15 a více let. Na základě prohledání databáze obou platforem podle předem stanovených kritérií bylo nalezeno celkem 12 výzkumů, 3 z nich byly vyřazeny, protože se zaměřovaly na jinou problematiku než náš výzkum, a po přečtení abstraktů byly vyřazeny další 4 výzkumy, jelikož byli jejich výzkumným vzorkem respondenti mladší 15 let. Celkově byly pro porovnání vybrány 4 výzkumy a po zvážení byl přidán jeden další výzkum, který však nesplňoval kritérium, aby byl realizován na našem území. Vzhledem k tomu, že se jedná o výzkum uskutečněný na Slovensku, které nám je historicky velmi blízké, rozhodli jsme se pro jeho zařazení do naší analýzy, kterou uvádíme v samotném závěru této kapitoly.

Porovnání výsledků obdobných výzkumů od roku 1989 se ukázalo být velmi problematickým vzhledem k tomu, že na území Československa ani pozdější České republiky takovéto studie až donedávna neprobíhaly.

Nejstarší z dohledaných studií na obdobné téma byla publikována v roce 2010. Jedná se o diplomovou práci M. Zemanové z oboru psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. O něco mladší studii z roku 2015 představuje diplomová práce K. Sedlákové z oboru sociologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Ze stejného roku pochází i bakalářská práce T. Mikeskové z oboru sociální pedagogika Fakulty humanitních studií Tomáše Bati ve Zlíně. Nejmladší studií na obdobné téma z roku 2018 je bakalářská práce K. Bušové z oboru humanitních studií Filozofické fakulty Univerzity v Pardubicích. I v těchto pracích je poukazováno na skutečnost, že neexistují relevantní starší studie na obdobné téma z českého prostředí, autorky zmiňovaných prací v důsledku toho odkazují na zahraniční studie (např. Baranowski, Marc, 1984; Eisenberg, 1988; Creasey, Koblewski, 1991; Van Rans, Verschueren, Marcoen, 1995; Ross et al., 2004; Triadó et al., 2005; Ruiz, Silverstein, 2007; Attar-Schwartz et al., 2009).

Zemanová (2010) realizovala výzkum, jehož respondenty bylo 43 studentů Gymnázia Jana Blahoslava v Ivančicích ve věku 15–18 let, a to pomocí metody dotazníků s využitím sebeposuzovacích škál emocionální blízkosti respondentů k jejich prarodičům. Zaměřovala se mimo jiné i na osobnost respondentů. Výsledky výzkumu ukázaly, že: adolescenti mají tendenci hodnotit své prarodiče spíše pozitivně; nejvíce kladně byli hodnoceni prarodiče, kteří nesdílejí společnou domácnost s vnoučaty, ale zároveň nebydlí příliš daleko; z charakteristik prarodičů byla nejvíce kladně hodnocena skutečnost, že prarodiči na vnoučeti záleží a pokud prarodič bere vnouče takové, jaké je. Z negativních aspektů vztahu se nejvíce vyskytovala odpověď, že mají prarodiče zastaralé názory. Respondenti také často tvrdili, že je prarodiče neučí či nenaučili spoustu věcí. Respondenti se shodovali v názorech, že pro ně prarodič nepředstavuje velkou oporu a že existuje hodně věcí, o kterých spolu nemohou mluvit. Negativně hodnotili dále i fakt, že se je prarodiče mnohdy snaží o všem poučovat.

Výsledky našeho výzkumu se v těm jejím v mnohém podobají – i naši respondenti hodnotili většinu prarodičů spíše pozitivně, oceňovali jejich empatii a toleranci, a naopak negativně hodnotili některé jejich „zastaralé názory“, zejména na chytrá zařízení. Naši respondenti ve svých výpovědích na rozdíl od respondentů Zemanové uváděli, že je prarodiče naopak naučili mnoha dovednostem, z nichž se často stávaly koníčky respondentů, a že jim prarodiče také byli schopni vysvětlit učivo, a tak jim pomoci i se školními povinnostmi.

Sedláková (2015) v rámci diplomové práce uskutečnila nestrukturované hloubkové rozhovory s 12 lidmi ve věku 18-26 let z okruhu jejích přátel a známých, výzkumný vzorek tak obsahoval převahu vysokoškolsky vzdělaných respondentů. Otázky z rozhovorů se zaměřovaly na vztah respondentů s prarodiči v dětství, dospívání a v nynější době, vzpomínky, které s prarodiči mají, četnost kontaktu s prarodiči v minulosti oproti současnosti atd. Výsledky výzkumu ukázaly, že se na vztahu prarodičů s vnoučaty negativně podílí špatný zdravotní stav prarodičů a jejich místo bydliště, pokud prarodiče pocházeli z vesnice. Respondenti Sedlákové se shodovali s většinou našich respondentů v popisech svých babiček jako empatických a zastávajících roli pečovatelek o vnoučata více než dědečkové, naopak dědečkové respondentů Sedlákové byli ve většině případů vnoučaty líčeni jako přísní a autoritářští. Oproti našim respondentům se většina respondentů Sedlákové cítila blíže k babičkám bez ohledu na gender respondenta. Stejně jako u našich respondentů se i u některých z respondentů Sedlákové vyskytl vliv prarodičů v podobě společných zájmů, které přetrvaly od dětství až do dospělosti respondentů a staly se jejich koníčky.

Mikesková (2015) v rámci bakalářské práce realizovala kvantitativní výzkum pomocí dotazníkového šetření s otevřenými i uzavřenými otázkami na 118 respondentech ve věku 15 a více let z gymnázia, střední školy a odborného učiliště v blízkosti jejího bydliště. Z jejího výzkumu vyplývá, že nadpoloviční většina respondentů měla své prarodiče ráda, což odpovídá i našim zjištěním. Její respondenti uváděli, že jim či jejich rodičům poskytovali prarodiče pomoc nejčastěji ve formě vyslechnutí, rad do života či finanční podpory. Samotný pojem „stáří“ si většina jejích respondentů spojovala s životní moudrostí a zkušenostmi, což koresponduje s vlastnostmi prarodičů ceněnými našimi respondenty.

Bušová (2018) v rámci bakalářské práce realizovala kvantitativní výzkum přes webovou stránku survio.com, v němž participovalo 129 náhodně vybraných respondentů ve věku 15-20 let.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že měla většina respondentů pozitivní vztah ke svým prarodičům, což se shoduje i s našimi zjištěními. Respondenti Bušové měli statisticky stejně blízký vztah k prarodičům z matčiny strany jako k prarodičům z otcovy strany. Tato část výsledků, byť zajímavá, se nedá porovnat s těmi našimi, jelikož v našem zadání pro respondenty nebyla zahrnuta otázka, zda respondentem zvolený prarodič pochází z otcovy či z matčiny strany.

Špatné vztahy respondentů Bušové s prarodiči pramenily nejčastěji z problémů v komunikaci, neudržováním kontaktu s prarodiči, nezájmem o kontakt ze strany prarodičů, respondenty negativně hodnoceným chováním prarodičů či závislostí prarodičů na návykových látkách. Stejně jako respondenti Bušové, i naši respondenti uváděli, že původcem konfliktů s prarodiči byla často netolerance ze strany prarodičů a nedostatek pochopení pro názory respondentů a jejich pohledů na svět. I naši respondenti zmiňovali závislost prarodičů na návykových látkách jako zásadní problém v části případů poznamenávající vztahy a fungování v rodině.

Výzkum Bušové též ukázal, že její respondenti měli lepší vztah k prarodiči stejného pohlaví, což se potvrdilo i u našich respondentů.

Vůbec první výzkum s obdobným tématem jako empirická část mé bakalářské práce byl uskutečněn ve Slovenské republice až v roce 2003 (Madarasová-Gecková, Šimová, Van Dijk). Tento výzkum sice nesplňuje naše kritéria pro srovnávání, avšak vzhledem k tomu, že je zmiňován v teoretických částech ostatních srovnávaných prací, považuji za vhodné jej zde i přesto přiblížit. Výzkumný vzorek slovenských výzkumníků tvořilo přes 2500 respondentů v průměrném věku 15 let. (Badatelé vycházeli mj. z výsledků studie Geckové „*Nerovnosti v zdraví u adolescentov*“ z roku 2002, k níž byla sbírána data v roce 1998). Výzkumným vzorkem badatelů bylo 2616 respondentů v průměrném věku 15 let z několika gymnázií, středních škol a učilišť z Košic. Data byla sbírána prostřednictvím dotazníkového šetření. Výzkum byl zaměřen na respondenty vnímanou sociální oporu (kdo je pro respondenty nejbližší osobou, za kterou mohou přijít s problémy, s prosbou o radu či pomoc atd.), sebeúcty (zde byly využity sebehodnotící škály), fyzické i duševní zdraví a výskyt zdravotních obtíží, míru subjektivní pohody za poslední rok a celkové hodnocení zdravotního stavu.

Jejich výzkum ukázal, že pro čtvrtinu respondentů představovali prarodiče součást jejich sociální sítě, prarodiče pro ně jsou tedy osoby, s nimiž jsou často v kontaktu a které považují za osoby blízké. Zhruba 1 % respondentů se na prarodiče obracelo, pokud potřebovali radu či podporu v některé ze životních oblastí. „*Respondenti, kteří vnímali prarodiče jako potenciální zdroj sociální opory, vykazovali oproti svým vrstevníkům vyšší míru sociální podpory a sebeúcty, častěji hodnotili svůj zdravotní stav jako vynikající či velmi dobrý, uváděli nižší výskyt subjektivních zdravotních obtíží, vyšší dlouhodobou subjektivní pohodu (kvalitu života).*“ Výsledky tohoto výzkumu nasvědčují tomu, že má kontakt prarodičů s jejich vnoučaty pozitivní vliv na kvalitu života vnoučat.

V porovnání s našim výzkumem obsáhl ten slovenský mnohem větší výzkumný vzorek a zahrnoval delší a komplexnější dotazník zkoumající více položek. Slovenský výzkum se však nezaměřoval přímo na vztah respondentů a prarodičů a týkal se pouze jedné oblasti – Košic.

15. Diskuze:

Cílem empirické části této bakalářské práce bylo zjistit, jak žáci devátých tříd základních škol vnímají své prarodiče. Na základě obsahové analýzy a s ohledem na předem stanovené otázky byl text každé úvahy („dopisu prarodičům“) od respondentů rozdělen do 4 kategorií: *Podobnost s prarodiči*, *Odlišnost od prarodičů*, *Výtky od prarodičů* a *Společné zážitky*.

Kategorii *Podobnost* byly přiřazeny subkategorie *charakterové vlastnosti*, *dovednosti a schopnosti* a *životní styl*; pro kategorii *Odlišnost* byly vytvořeny subkategorie *charakterové vlastnosti*, *postoje* a *životní styl*; u kategorie *Výtky* byly vytvořeny subkategorie *trávení volného času*, *životní styl* a *školní povinnosti* a kategorii *Společné zážitky* byly přiděleny subkategorie *pozitivní*, *negativní* a *žádné*.

Z genderového hlediska se v celkovém počtu 126 prací vyskytlo 61 úvah od dívek a 65 od chlapců. V přepočtu na procenta lze říci, že o babičkách ve svých úvahách nepsalo 16,1 % dívek oproti 20 % chlapců, naopak o dědečcích se nezmiňovalo 50 % dívek oproti 31,7 % chlapců. Vylíčené babičky byly z 96,22 % kladně hodnoceny dívkami, chlapci babičky hodnotili kladně z 92,3 %. Vylíčení dědečkové byli dívkami kladně hodnoceni z 87,1 %, kdežto chlapci z 93 %.

Tyto výsledky empirické části našeho výzkumu naznačují, že by respondenti-chlapci mohli mít lepší vztah s dědečky, naopak respondenti-dívky by se mohly cítit blíže ke svým babičkám. To by odpovídalo výsledkům výzkumu, které popsali Mann, Khan a Leeson (2013), podle nichž mají vnučky stabilně v průběhu let lepší vztah se svými babičkami, zatímco chlapci od zhruba 12 let začínají mít blíže ke svým dědečkům.

Opatrnost při interpretaci našich výsledků je zde ovšem namístě, jelikož neznáme plně všechny proměnné, které respondenty vedly k adresování „dopisů“ právě babičkám či právě dědečkům. Někteří respondenti v úvahách psali více než o jednom prarodiči, jiní uváděli, že si „zvolili“ jen jednoho prarodiče, o němž byli ochotni sdílet více informací, někteří vybrali jen žijícího prarodiče, jiní vzpomínali na zemřelého prarodiče...

V kategorii *Podobnost s prarodiči* si respondenti u svých prarodičů nejvíce cenili jejich empatie. Empatie by mohla poukazovat na samotný dobrý vztah vnoučat s oněmi prarodiči. Zjištění, že má většina prarodičů k respondentům jakožto vnoučatům empatický přístup, a tudíž jim pravděpodobně poskytuje i emocionální podporu, by odpovídalo výsledkům výzkumnice Schwartz z roku 2009 – tedy že prarodiče často poskytují vnoučatům širokou škálu podpory zahrnující emoční oporu, naslouchání, společnost, rady, finance, ale i praktickou pomoc s domácími pracemi a přepravou. Uhlenberg a Hammill (1998) poukázali na skutečnost, že mají vnoučata bližší vztah s babičkami oproti dědečkům, což je ve shodě s našimi výsledky, že respondenti zmiňovali v úvahách empatii častěji ve spojení s babičkami, a tudíž se jimi nejspíše cítili být akceptováni více než dědečky.

Teorii, že by všechna vnoučata, a tudíž i všichni naši respondenti bez rozdílu genderové identity, měla bližší vztah s babičkami, však odporuje naše zjištění zmíněné výše – vzhledem k tomu, že se z našich respondentů procentuálně více chlapců než dívek ve svých úvahách zabývalo dědečky a také že více procent chlapců než dívek hodnotilo dědečky kladně, se dá usuzovat, že by mohli mít chlapci lepší vztah a bližší citové pouto se svými dědečky. Tato skutečnost by odpovídala poznatkům, které popsali Spitze a Ward (1998) či Mann, Khan a Leeson (2013), podle nichž mají mladší vnoučata bez rozdílu blíže k babičkám, které se jim většinou intenzivněji věnují než dědečkové, ale později vznikají preference prarodiče podle jeho genderu a genderové identity vnoučete.

Skutečnost, že naopak někteří respondenti uváděli přílišnou empatii jejich babiček jakožto negativní vlastnost, by mohla svědčit o rozvinutější schopnosti těchto respondentů realističtěji nahlížet na podstatu věcí.

V dnešní hektické době plné nároků na školní i mimoškolní výkonnost a časového presu spolu se zvýšeným působením hormonů a emočních krizí, které neodmyslitelně patří k věku teenagerů, se nezdá být překvapivým, že se právě klid a trpělivost prarodičů zdály respondentům být jedněmi z nedocenitelných vlastností. Podle Moudré (2019) jsou pro adolescenty právě školní nároky a vztahové problémy nejčastějšími stresory, které mohou vést ke špatnému emočnímu ladění a nespavosti.

Skutečnost, že respondenti na svých prarodičích dále obdivovali jejich optimismus, psychickou odolnost a sebevědomí, by mohla souviset s vývojovou fází, v níž se respondenti právě nacházejí. Jak píše Atkinsonová (2012), pro věk respondentů, tedy přelom pubescence a adolescence, jsou typické pocity méněcennosti, nejistota a vnitřní zmatek, které mají negativní vliv na sebepojetí teenagerů. Proto by mohli tito jedinci kýžené vlastnosti jako sebevědomí, které ve svém věku teprve získávají, tolik vyzdvihovat při líčení svých prarodičů.

Respondenty vyzdvihovaná aktivita a sportovní nasazení prarodičů svědčí o zdravém životním stylu těchto prarodičů a příznivě působí na jejich fyzický i duševní stav. Pravidelná pohybová aktivita seniorů vede např. dle Mokrý (2016) ke zvýšení tělesné zdatnosti a lepšímu subjektivnímu hodnocení kvality života. Zároveň tento respondenty kladně hodnocený životní styl výrazně kontrastuje s negativně hodnocenou nízkou aktivitou jiných prarodičů respondenty též často vylíčených jako „nečinní“ či „pospávající u televize“.

V protikladu k ageistickým předsudkům mladších generací vůči seniorům objasněným v teoretické části této práce se staví zajímavá skutečnost, že respondenti hodnotili babičky, jimž by se v jejich věku chtěli podobat, jako krásné či upravené. Toto zjištění velmi kontrastuje zvláště se třetím bodem ageistických předsudků popsanych Palmorem (1999), kde zmiňuje, že někteří příslušníci mladší generace označují seniorky za nepřitažlivé, mnohdy pro jejich vzhled používají i hanlivé výrazy. Zjištění je též v protikladu s tzv. „kultem mládí“, který vyzdvihuje mladé, dokonale vypadající, fyzicky i duševně zdravé lidi, o němž píše např. Příbyl (2015).

Skutečnost, že se někteří respondenti v rámci kategorie *Odlišnost od prarodičů* dle vlastních výpovědí nechtěli od svých prarodičů ničím lišit, může svědčit jak o tom, že vnoučata své prarodiče neznají dostatečně, aby byla schopna kriticky uvést i jejich vlastnosti, které by vnímala negativně, tak i o tom, že své prarodiče naopak znají natolik, že jejich kladně hodnocené vlastnosti výrazně převyšují případné negativní. Dalším možným vysvětlením tak pozitivního hodnocení některých prarodičů by mohla být skutečnost, že popsání prarodiče již nežijí. Dle Grüna a Roggeho (2013) je jednou z reakcí na smrt blízké osoby (zvláště u malých dětí) její idealizace, v případě našich respondentů by se mohlo jednat o postoj „o zemřelých jen v dobrém“.

Naopak touha respondentů lišit se od dědečků ve všem může též vyplývat ze skutečnosti, že vnoučata své dědečky příliš neznají a představu o tom, jací jejich prarodiče jsou, si vytvořili např. jen z vyprávění rodičů, nebo je naopak znají dobře a vnoučaty negativně hodnocené charakteristiky dědečků převážily případné pozitivní.

Pesimistický pohled na svět vnímaný respondenty jako jeden z neduhů prarodičů má vliv na psychické zdraví prarodičů, průběh některých onemocnění (jak prokázali např. Roy, Diez-Roux, Seeman, Ranjit, Shea a Cushman, 2010) či délku rekonvalescence. Pro psychohygienu člověka v jakémkoliv věku je zásadní nepodléhat zoufalství a snažit se ve všem najít alespoň něco pozitivního, špetku naděje. Respondenti usuzovali, že právě tato schopnost, optimismus tolik vyzdvihovaný u jiných prarodičů, jejich pesimistickým prarodičům schází. Pesimismus by mohl souviset jak s osobností respondenty popisovaných prarodičů, tak i obecně s vývojovou etapou, ve které se prarodiče respondentů nacházejí – podle Thorové (2015) jsou právě jedinci v tomto období náchylnější k rozvoji depresivních poruch.

Výskyt negativně hodnocené choleričnosti v úvahách o některých dědečcích oproti úplné absenci této vlastnosti v textech o babičkách lze vysvětlit tím, že respondentům u babiček více vadily jiné, zmiňované vlastnosti. Je také možné, že kdyby měli respondenti povahu babiček označit z výběru několika pojmů, zvolili by u některých právě i choleričnost. Je pravděpodobné, že část z babiček respondenty hodnocených jako tolerantních a empatických tvoří s oněmi dědečky vyličenými jako choleričtí manželský či partnerský pár (v jednom případě respondent tuto domněnku přímo potvrzuje). Podle Vágnerové (2007) k sobě bývají starší páry shovívavější; člověk v seniorském věku si partnera již neidealizuje, nýbrž jej akceptuje takového, jaký je, a toleruje i jeho případné neduhy, ke kterým jistě patří i choleričnost.

Respondenty kritizovaný negativní vztah prarodičů k moderním technologiím odpovídá teorii Jiráskové (2005) o mezigeneračních konfliktech – podle ní tvoří právě odlišná orientovanost ve světě informačních technologií vnoučat oproti prarodičům jednu z častých třecích ploch jejich vztahů.

Výpovědi respondentů o tom, že mají odlišné politické názory než jejich prarodiče a že se jim nelíbí, jaké politické strany prarodiče volili, teoreticky korespondují s desátým bodem ageistických předsudků mladší generace vůči seniorům popsanych Palmorem (1999) – že politická moc seniorů brání potřebným politickým reformám. Nelze však s jistotou tvrdit, že se v případě našich respondentů jednalo skutečně o projevy ageismu, zmíněné výpovědi respondentů se dají pokládat i za kritické zhodnocení jejich vlastních politických preferencí oproti preferencím jejich prarodičů a následné tolerance (a případně snahy o pochopení) odlišných názorů na politiku jejich prarodičů.

Výrazným problémem některých respondenty popisovaných prarodičů se ukázalo být zneužívání návykových látek, z nichž nejčastěji zmiňovanými byl alkohol a cigarety. U mnohých prarodičů popisovali respondenti požívání alkoholu jen jako příležitostné, u jiných prarodičů by se pití či kouření dalo považovat za určitou formu úniku od každodenních problémů. V případě jednoho páru prarodičů se však nepochybně jednalo o dlouholetou závislost na alkoholu zásadně ovlivňující zdraví obou jedinců a jejich vztahy se zbytkem rodiny.

Respondenti negativně hodnotili v jejich očích nedostatečné vzdělání svých prarodičů a zmiňovali také, že by na rozdíl od prarodičů rádi více cestovali. Nedostatečné vzdělání i málo možností k cestování prarodičů lze připisovat nepříznivým podmínkám minulého politického režimu, ve kterém byly oba aspekty podmíněny mimo jiné členstvím v komunistické straně a přístup k vysokoškolskému vzdělání byl snazší pro vyšší třídy společnosti a potomky z rodin, jejichž otcové již dříve vysokoškolské vzdělání získali (Matějů, Řeháková, Simonová, 2004).

U kategorie *Výtky od prarodičů* poukazovali někteří respondenti na určitou nesrovnalost v tom, že jim prarodiče sice vytykají množství času, který vnoučata tráví před monitorem počítačů či displayem mobilů, ale že mnozí z těchto prarodičů zároveň tráví minimálně stejné množství času před televizními obrazovkami.

Výtky vůči nedojídání, nucení vnoučat do jídla a přecitlivělost prarodičů vůči jakýmkoliv náznakům plýtvání jídla by mohlo vycházet z jimi prožitých období nouze a nedostatku potravin, kdy nebylo lehké sehnat cokoli na talíř.

Výtky prarodičů směřující na nedostatečný výkon vnoučat by mohly poukazovat na jejich ambice motivovat vnoučata k dosažení vyššího vzdělání, než se dostalo prarodičům samým. Dalším možným vysvětlením jsou ovšem též možné špatné výsledky respondentů ve školních předmětech a snaha prarodičů přinutit vnoučata věnovat školní přípravě více času a úsilí.

V rámci kategorie *Společné zážitky s prarodiči* uváděli někteří respondenti, že s prarodiči nemají žádný nezapomenutelný zážitek. Vysvětlením by mohla být skutečnost, že se respondenti s prarodiči příliš často nestýkají, vůbec prarodiče neznají, nebo by případné zážitky mohly pocházet z doby jejich dětství, tudíž si na ně již nevzpomínají (domněnky o nedostatečném kontaktu těchto vnoučat s prarodiči a příliš vzdálených zážitcích přitom přímo potvrzují někteří z dotyčných respondentů).

Celkově se v analyzovaných úvahách vyskytlo několik vyjádření respondentů o prarodičích, která by mohla nasvědčovat jejich možnému ageistickému způsobu smýšlení. Zatímco některá vyjádření lze připsat možná spíše sociální nevyzrálosti respondentů a jejich intoleranci k prarodičům než ageistickým předsudkům, u jiných by ovšem mohlo jít naopak o realistický pohled na prarodiče.

Z výsledků projektu „*Dopis vnoučeti*“, na který má bakalářská práce navazovala, vyplývá, že senioři ve svých dopisech mladší generaci (reálným či imaginárním vnoučatům) často odkazovali na rodinnou historii a novodobější české dějiny. Senioři mladší generaci též mnohdy prostřednictvím těchto úvah poskytovali rady do života (některé ve formě doporučení, jiné formou přání). V dopisech se opakovala ponaučení typu: nevzdávat se, pokud se něco nezadaří; jít za tím, co mne baví; mít zdravé sebevědomí; poučit se z vlastních chyb; respektovat názory druhých a pečovat o vztah s druhými. Právě tyto výpovědi z původního projektu se shodují s vlastnostmi, které na prarodičích vyzdvihovali i naši respondenti – odolnost, ambicióznost, sebevědomí, empatie.

V dopisech z původního projektu se sice vyskytovaly výtky vůči mladší generaci (za nedostatek času, který seniorům věnuje, a naopak přehnané množství času stráveného s moderními technologiemi, za nezájem mladší generace o problémy seniorů...), ale míra pochopení, které autoři dopisů měli pro generaci vnoučat, nad veškerou kritikou převažovaly. Výtky seniorů z původního projektu se shodovaly s výpověďmi našich respondentů o výhradách, které vůči nim mají jejich vlastní prarodiče. Míra pochopení a empatický přístup ke generaci vnoučat jsou u seniorů z obou projektů též podobné, i u našich respondentů převládaly charakteristiky prarodičů jakožto empatických, chápavých a trpělivých nad netolerantními a tvrdohlavými.

16. Limity výzkumu:

Byť je výzkum k mé bakalářské práci kvalitativní, v rámci obsahové analýzy nedošlo k přímé interakci mezi mnou a respondenty. Vzhledem k tomu, že zde tedy nebyla možnost vysvětlit případné nejasnosti k zadání dopisů, často docházelo k nepochopení 3. otázky o výtkách od prarodičů. Respondenti při popisování babiček i dědečků uváděli, že nevědí, co výtka znamená, nebo otázku zaměnili za otázku 2 a vyčítali prarodičům negativně hodnocené vlastnosti, postoje a dovednosti.

Vzhledem k tomu, že mne žádný ze žáků osobně neznal, nebyl zde ani důvod, aby žáci odpovídali nepravdivě nebo aby manipulovali svými odpověďmi ve snaze zapůsobit v lepším světle. Není však možné tento vliv zcela vyloučit vzhledem k formě zadání, a to prostřednictvím vyučujícího, který vypracované protokoly také hromadně odesílal.

Zadání ve smyslu srovnání prací respondentů z jednotlivých škol nebylo možné splnit, jelikož se nám nepodařilo shromáždit dostatečný počet respondentů z původně zamýšlených 3 tříd ze 3 škol. Vedením některých oslovených škol mi bylo vysvětleno, že na vině tak nízké účasti respondentů na našem výzkumu bylo vytížení škol v distanční výuce v důsledku restriktivních opatření v souvislosti s epidemií COVID-19, restrikce škol vůči počtu úkolů, které mohou pedagogové žákům povinně zadat a nutnost žáků devátých tříd připravovat se na přijímací zkoušky na střední školy a gymnázia – účast na výzkumu tedy školy zjevně nepovažovaly za prioritní.

17. Závěr:

Tato bakalářská práce se zaměřuje na vztah vnoučat na pomezí pubescence a adolescence k jejich prarodičům. Námětově navazuje na mezinárodní projekt „*Dopis vnoučeti*“ neziskové organizace SenSen uskutečněný v ČR v roce 2018. V teoretické bakalářské části práce jsou charakterizovány vývojové etapy, jimiž vnoučata a jejich prarodiče procházejí, je zde poskytnut určitý vhled do problematiky mezigeneračních vztahů, konfliktů a faktorů, které oba aspekty ovlivňují. Cílem empirické části této práce bylo zjistit, jaký vztah mají žáci 9. tříd základních škol (respondenti) ke svým prarodičům, a to prostřednictvím dotazníků se 4 zadanými otázkami – v čem by se respondenti chtěli prarodičům podobat, v čem se od nich naopak lišit, jaké výtky od prarodičů jim nejvíce vadí a jaké mají s prarodiči významné společné zážitky. Data z výsledků výzkumu byla rozdělena do 4 kategorií a 12 subkategorií.

Z kategorie *Podobnost s prarodiči* a subkategorie *charakterové vlastnosti* vyplynulo, že by se respondenti svým prarodičům chtěli nejvíce podobat jejich empatií (a to zejména babičkám), ambiciózností (a to hlavně dědečkům), inteligencí, klidem a trpělivostí, smyslem pro humor, optimismem, psychickou odolností a sebevědomím.

Ze subkategorie *dovednosti a schopnosti* respondenti u svých prarodičů obdivovali jejich schopnost dobře vařit či péct, manuální zručnost a schopnost vysvětlit učivo či naučit dovednosti.

Ze subkategorie *životní styl* by se respondenti svým prarodičům rádi podobali jejich aktivitou či sportovním nasazením, „*pohodou a klidem*“ či krásou a upraveností.

V kategorii *Odlíšnost od prarodičů* a subkategorii *charakterové vlastnosti* respondenti uváděli, že by chtěli být tolerantnější než někteří jejich prarodiče, že by s nimi nechtěli sdílet pesimistický přístup k životu, že by nechtěli být příliš empatictí jako jejich babičky ani tolik cholericí jako někteří dědečkové.

Ze subkategorie *postoje* by se respondenti rádi lišili od svých prarodičů jejich negativním vztahem k moderním technologiím, předsudky vůči mladší generaci a dnešní době či v politických názorech.

V subkategorii *životní styl* se respondentům na některých prarodičích nelíbilo jejich zneužívání návykových látek, nečinnost či naopak neschopnost oddělit práci od volnočasových aktivit.

Ze subkategorie *dovednosti a schopnosti* respondenti kritizovali v jejich očích nedostatečné vzdělání prarodičů či málo možností prarodičů k cestování.

Několik respondentů přitom uvedlo, že se od prarodičů nechce ničím lišit, zatímco jiní respondenti naopak vyjádřili přání lišit se pouze od svých dědečků ve všem.

Z kategorie *Výtky od prarodičů* a subkategorie *trávení volného času* vyplynulo, že prarodiče respondentům nejvíce vytýkali množství času tráveného na mobilu či počítači.

Ze subkategorie *životní styl* prarodičům nejvíce vadilo, pokud jejich vnoučata nedojídala, dále měli prarodiče výhrady vůči stylu projevu svých vnoučat, jejich vizáži a stylu oblékání či nedostatečné pomoci s domácími pracemi. Jejich další výtky pramenily ze srovnávání jejich vnoučat s ostatními lidmi, prarodičům se dále nelíbil ani nepořádek, který vnoučata uklízela jen s nevolí.

Ze subkategorie *školní povinnosti* vytýkali prarodiče respondentům nedostatečný školní výkon.

V kategorii *Společné zážitky s prarodiči* a subkategorii *pozitivní zážitky* uváděli respondenti společné prázdniny, výlety, specifické činnosti s prarodiči, společně strávený čas s prarodiči všeobecně, vtipné zážitky, společně strávené svátky, návštěvy a také poslouchání vyprávění prarodičů považované některými respondenty za významný zážitek.

V subkategorii *negativní zážitky* zmiňovali někteří respondenti specifické smutné či bolestné zážitky s prarodiči, které pramenily z výše zmíněné závislosti některých prarodičů na návykových látkách či ze vzpomínek na prarodiče, kteří respondentům zajišťovali náhradní péči a následně se vlivem okolností respondentům vzdálili.

Subkategorie *žádné zážitky* obsahuje možná překvapivé výpovědi respondentů, že s prarodiči nemají žádný nezapomenutelný zážitek.

Výpovědi většiny respondentů svědčí o jejich dobrém vztahu s prarodiči, stejně tak i o tom, že mají prarodiče na jejich život nedomyslitelný vliv. Prarodiče poskytují respondentům emocionální podporu, materiální výhody, znalosti i cenné zkušenosti, a stávají se tak nezastupitelnou součástí na cestě k jejich osobnostnímu růstu. Z výsledků výzkumu této bakalářské práce i původního projektu „*Dopis vnoučeti*“ vyplývá, že pravidelný kontakt mezi vnoučaty a prarodiči poskytuje výhody oběma stranám, a že je tudíž jeho udržování benefitem pro obě generace.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

- Attar-Schwartz, S., Tan, J. P., Buchanan, A. (2009). *Adolescents' perspectives on relationships with grandparents: The contribution of adolescent, grandparent, and parent–grandparent relationship variables*. *Children and Youth Services Review*, 31(9), 1057–1066.
- Bengtson, V. L., Roberts, R. E. L. (1991). *Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction*. *Journal of Marriage and the Family*, 53(4), 856–870.
- Bušová, K. (2018). *Mezigenerační vztahy v dnešní rodině-vztah vnoučat k prarodičům*.
- David, M. (2018). *Psychosociální příčiny odchodu do domova pro seniory*.
- Denham, T. E., Smith, C. W. (1989). *The Influence of Grandparents on Grandchildren: A Review of the Literature and Resources*. *Family Relations*, 38(2), 345–350.
- Drew, L. M., Silverstein, M. (2007). *Grandparents' psychological well-being after loss of contact with their grandchildren*. *Journal of Family Psychology*, 21, 372–379.
- Erikson, E. H. (1996). *Osm věků člověka*. Praha: Portál.
- Freud, S. (1905). *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie, Studienausgabe Band V*. Fischer, Frankfurt am Main.
- Gecková, A. (2002). *Inequality in health among Slovak adolescents*. PhD thesis, Rijksuniversiteit Groningen.
- Giraudeau, C., Duflos, M., Chasseigne, G. (2020). *Adolescents' Conceptions of "Good" Grandparents: A Reversal Theory Approach*. *Journal of Intergenerational Relationships*, 1–18.
- Graneheim, U. H., Lundman, B. (2004). *Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness*. *Nurse education today*, 24(2), 105–112.
- Graneheim, U. H., Lindgren, B. M., Lundman, B. (2017). *Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper*. *Nurse education today*, 56, 29–34.
- Grün, A., Rogge, J. U. (2011). *Kinder fragen nach Gott. Wie spirituelle Erziehung Familien stärkt*. Reinbek bei Hamburg.

- Hakoyama, M., Ko, H. J., MaloneBeach, E. (2021). *Value Similarities with Grandparents among College Students: Gender, Family Lineage, and Relationship Closeness*. *Journal of Intergenerational Relationships*, 19(2), 228–248.
- Haškovcová, H. (1990). *Fenomén stáří*. Praha: Panorama.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum – Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hoff, A. (2007). *Patterns of intergenerational support in grandparent–grandchild and parent–child relationships in Germany*. *Aging & Society*, 27: 643–665.
- Holmerová, I. (2007). *Supporting family carers of older people in Europe: The national background report for the Czech republic*. (Vol. 6). LIT Verlag Münster.
- Holmerová, I., Vaňková, H. (2009). *Demence a deprese ve vyšším věku*. *Medicína pro praxi* 6(2), 111–114.
- Huo, M., Kim, K., Zarit, S. H., Fingerma, K. L. (2018). *Support grandparents give to their adult grandchildren*. *The Journals of Gerontology: Series B*, 73(6), 1006–1015.
- Jandourek, J. (2001). *Sociologický slovník*. Praha: Portál.
- Jappens, M., Van Bavel, J. (2016). *Parental divorce, residence arrangements, and contact between grandchildren and grandparents*. *Journal of Marriage and Family*, 78(2), 451–467.
- Jirásková, V. (2005). *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Jung, C. G. (1995). *Člověk a duše*. Praha: Academia.
- Kalish, R. A. (1979). *The new ageism and the failure models: A polemic*. *The Gerontologist*, 19(4), 398–402.
- Kassin, S. (2012). *Psychologie*. Brno: CPress.
- Lakomý, M., Kreidl, M. (2015). *Full-time versus part-time employment: Does it influence frequency of grandparental childcare?*. *Eur J Ageing* 12, 321–331.
- Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada publishing as.
- Madarasová-Gecková, A., Šimová, E., Van Dijk, J. P. (2003). *Starí rodičia jako zdroj sociálnej opory*. *Československá psychologie*, 47(1), 31–41.

- Mann, R., Khan, H. T., Leeson, G. W. (2013). *Variations in grandchildren's perceptions of their grandfathers and grandmothers: Dynamics of age and gender*. Journal of Intergenerational Relationships, 11(4), 380–395.
- Marcia, J. E. (1980). *Identity in adolescence*. Handbook of adolescent psychology. New York: Wiley.
- Maslow, A. H. (1943). *A theory of human motivation*. Psychologickal Review, 50(4), pp. 370–396.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. (1997). *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada Publishing.
- Matějů, P., Řeháková, B., Simonová, N. (2004). *Kulturní a sociálně ekonomické zdroje nerovnosti v šancích na dosažení vysokoškolského vzdělání v České republice v letech 1948–1999*. Sociológia, 36(1), 31–56.
- Matoušek, O., Kodymová, P., Koláčková, J. (2005). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál.
- Mikesková, T. (2015). *Vztahy mladých lidí k seniorům a jejich názory na stáří*.
- Mills, T. L. (1999). *When grandchildren grow up: Role transition and family solidarity among baby boomer grandchildren and their grandparents*. Journal of Aging Studies, 13(2), 219–239.
- Mokrá, S. (2016). *Vliv pravidelné pohybové aktivity na kvalitu života seniorů*.
- Moudrá, M. (2019). *Stres a jeho vliv na současnou mládež*.
- Murray, H. A. (1938). *Explorations in personality: A clinical and experimental study of fifty men of college age*. Oxford University Press.
- Neugarten, B. L. (1968). *The Awareness of Middle Age*. Middle age and aging, 93–98.
- Nolen-Hoeksema, S., Fredrickson, B. L., Loftus, G. R., Wagenaar, W. A. (2012). *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Praha: Portál.
- Novotná, H., Špaček, O., Jantulová, M. (2020). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- Palmore, E. B. (1999). *Ageism: Negative and Positive*. New York: Springer Publishing Comp.

- Pennington, D. C., Hill, P., Gillen, K., (1999). *Social psychology*. Hodder & Stoughton.
- Petrželková, A. (2017). *Mediální reprezentace seniorů ve vybraném českém pravicovém a levicovém tisku*.
- Příbyl, H. (2015). *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf.
- Roy, B., Diez-Roux, A. V., Seeman, T., Ranjit, N., Shea, S., Cushman, M. (2010). *Association of optimism and pessimism with inflammation and hemostasis in the Multi-Ethnic Study of Atherosclerosis (MESA)*. *Psychosomatic medicine*, 72(2), 134–140.
- Sak, P., Kolesárová, K. (2012). *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada.
- Schwartz, T. T. (2009). *Intergenerational family relations in adulthood: Patterns, variations, and implications in the contemporary United States*. *Annual Review of Sociology*, 25, 191–212.
- Sedláková, K. (2015). *Prarodiče a jejich místo v životě vnoučat*.
- Spitze, G., Ward, R. A. (1998). *Gender variations*. *Handbook on grandparenthood*, 113–127.
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie. Proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
- Uhlenberg, P., Hammill, B. G. (1998). *Frequency of grandparent contact with grandchild sets: Six factors that make a difference*. *The Gerontologist*, 38(3), 276-285.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. (2008). *Vývojová psychologie I., dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Vaismoradi, M., Turunen, H., Bondas, T. (2013). *Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study*. *Nursing & health sciences*, 15(3), 398–405.
- Williams, A., Nussbaum, J. F. (2013). *Intergenerational communication across the life span*. Routledge.
- Zemanová, M. (2010). *Hodnocení vztahu k prarodičům očima adolescentů*.

PŘÍLOHY

příloha A – Tabulka kategorií a subkategorií určených otázkami v zadáních pro respondenty
doplněná podrobnějšími údaji:

Kategorie	Subkategorie	celkem	popsané babičky	popsaní dědečkové
Podobnost	Charakterové vlastnosti	227	136	91
	Dovednosti a schopnosti	65	39	26
	Životní styl	41	27	14
Odlišnost	Charakterové vlastnosti	38	23	15
	Postoje	25	16	9
	Životní styl	39	22	17
Výtky	Trávení volného času	25	15	10
	Životní styl	46	29	17
	Školní povinnosti	16	8	8
Společné zážitky	Pozitivní	136		
	Negativní	4		
	Žádné	6		

příloha B – Podrobnější tabulka ke kategorii *Podobnost s prarodiči*:

	celkem	babičky	dědečkové
charakterové vlastnosti			
empatie	76	53	23
ambicióznost	50	23	27
inteligence	47	22	25
smysl pro humor	13	10	3
klid a trpělivost	13	8	5
odolnost	10	7	3
optimismus	10	7	3
sebevědomí	8	6	2
dovednosti a schopnosti			
schopnost dobře vařit či péct	33	28	5
manuální zručnost	22	6	16
schopnost vysvětlit učivo či naučit dovednost	10	5	5
životní styl			
aktivita či sportování	24	15	9
pohoda a klid	10	5	5
krása či upravenost	7	7	0

příloha C – Podrobnější tabulka ke kategorii *Odlíšnost od prarodičů*:

	celkem	babičky	dědečkové
charakterové vlastnosti			
netolerance	16	9	7
pesimistický přístup k životu	14	9	5
přílišná empatie	5	5	0
cholericnost	3	0	3
postoje			
negativní vztah k moderním technologiím	10	6	4
předsudky vůči mladší generaci a dnešní době	10	5	5
odlišné politické názory	5	5	0
životní styl			
zneužívání návykových látek	9	5	4
nečinnost	17	8	9
neschopnost oddělit práci od volnočasových aktivit	7	5	2
dovednosti a schopnosti			
nedostatečné vzdělání	8	4	4
málo možností k cestování	6	4	2

příloha D – podrobnější tabulka ke kategorii *Výtky od prarodičů*:

	celkem	babičky	dědečkové
trávení volného času			
výtky vůči množství času tráveného na mobilu či počítači	25	15	10
životní styl			
výtky vůči nedojídání či nucení do jídla	16	8	8
výtky vůči stylu projevu	8	6	2
výtky vůči vizáži a stylu oblékání	7	4	3
výtky vůči nedostatečné pomoci v domácnosti	6	4	2
výtky plynoucí ze srovnávání s ostatními	5	3	2
výtky vůči nepořádku	4	4	0
školní povinnosti			
výtky vůči nedostatečnému školnímu výkonu	16	8	8

příloha E – podrobnější tabulka ke kategorii *Společné zážitky s prarodiči*:

	celkem
pozitivní zážitky	
„společně strávený čas obecně“	13
prázdniny	45
výlety	29
specifická činnost s prarodiči (např. rybaření, houbaření...)	23
vtipné zážitky s prarodiči	12
společně strávené svátky (Vánoce...)	8
návštěvy u prarodičů; poslouchání prarodičova vyprávění o vlastním životě jakožto významný zážitek	3 3
negativní zážitky	
smutné či traumatizující zážitky s prarodiči	4
žádné zážitky	
„nemám s prarodiči žádný nezapomenutelný zážitek“	6